

KANUNİ İDARE İLKESİ KAPSAMINDA KKTC'DE İDARENİN OLAĞANÜSTÜ DURUMLARDAKİ YETKİLERİ: AİHS İLKELERİ İŞİĞİNDA BİR DEĞERLENDİRME^(*)

Prof. Dr. Hasan TUNÇ^()**

Murat OSMA^(*)**

ÖZET

İdarenin kanuniliği ilkesi idarenin her koşulda yasaya dayanması ve hukuka uygun davranmasını gerekli kılmaktadır. Bu durum olağanüstü hallerde idarenin yetkilerinin belirlenmesinde de geçerli bir koşuldur. Kamu gücünü elinde bulunduran idarenin yetkilerinin sınırlanmaması halinde aşırı takdir yetkisi ve keyfi yönetim durumları ortaya çıkabilmekte ve temel hak ve özgürlükler orantısız şekilde sınırlanabilmektedir. Ancak, insan haklarının korunmasının yalnız bireyin devlet karşısında korunmasıyla mümkün olmadığı, korumanın gerçekleşebilmesi için devletin bekasının da gerekli olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Bu yaklaşımdan hareketle, insan hakları üzerine oluşturulan belge ve anlaşmalarda, her ne kadar bireyin temel hak ve özgürlüklerinin mutlaklığı üzerine duruluyor olsa da bunun yanına ulusal güvenlik ve kamu menfaatinin korunması maksadıyla, bahse konu hak ve özgürlüklerin idarece sınırlanabileceği de yer almaktadır. Bu noktada, KKTC Hukukunda idarenin olağanüstü hallerde sahip olduğu yetkiler de kanuni idare ilkesine uygun olarak Anayasa ve kanunlar ile düzenlenmiştir. Bu kapsamda, çalışmada, AİHS ilkeleri ışığında KKTC Hukukunda idareye tanınan yetkilerin anayasal ve yasal boyutları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

KKTC Hukukunda İdarenin Yetkileri, Olağanüstü Hallerde İdarenin Yetkileri, Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması, OHAL Rejimleri, İdarenin Yetkilerinde Kanunilik.

^(*) DOI: 10.33432/ybuhukuk.1291152 - **Geliş Tarihi:** 02.05.2023 - **Kabul Tarihi:** 21.06.2023.

^(**) Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, Lefkoşa-KKTC,
E-posta: 7andhukukmail.com; **Orcid Id:** <https://orcid.org/0000-0002-2992-6793>.

^(***) Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Doktora Programı Öğrencisi, Lefkoşa-KKTC,
E-posta: muradali1986@hotmail.com; **Orcid Id:** <https://orcid.org/0000-0002-5338-244X>.

UNDER THE PRINCIPLE OF LEGAL ADMINISTRATION, THE AUTHORITIES OF THE ADMINISTRATION IN EXTRAORDINARY SITUATIONS IN THE TRNC: AN EVALUATION IN THE LIGHT OF THE ECHR PRINCIPLES

ABSTRACT

The principle of legal administration requires the administration which rely on the law and act in accordance with the law in all circumstances. This situation is also a valid while determining the powers of the administration in cases of emergency. If the authorities of the administration holding the public power are not limited, excessive discretion and arbitrary administration situations may arise, and fundamental rights and freedoms may be restricted disproportionately. However, it is a reality accepted by everyone that the protection of human rights is not only possible while protecting the individual against the state, and that the state's survival is also necessary for the protection to be realized. In view of this approach, although the absoluteness of the fundamental rights and freedoms of the individual is emphasized in the documents and agreements on human rights, it is also stated that the said rights and freedoms may be limited by the administration in order to protect national security and public interest. At this point, the powers of the administration in cases of emergency in TRNC law are regulated by the Constitution and laws in accordance with the principle of legal administration. In this context, this study, the constitutional and legal dimensions of the powers granted to the administration in the TRNC law were examined in the light of the principles of the ECHR.

Keywords

Administrative Powers in TRNC Law, Powers of the Administration in State of Emergency, Limitations of Fundamental Rights and Freedoms, State of Emergency Regimes, Legality in the Powers of the Administration.

GİRİŞ

Kanuni idare ilkesinin bir gereği olarak, kuruluşu ve teşkilatlanması kanuna dayanan idarenin, işlem ve eylemlerinin kapsam ve sınırları da hukuk normları ile çizilmeli, kamu düzenini korumak ve sağlamak maksadıyla kullanılan kamu gücü yetkisi kanunla sınırlandırılmalıdır. Aksi halde idare, elinde bulundurduğu kamu gücünü insanlığın dününü, bu gününü ve geleceğini korumak maksadıyla oluşturulan temel hak ve özgürlükleri keyfi olarak sınırlandırılmak için kullanabilir. Bu nedenle, idarenin her yönüyle kanuni idare ilkesine uygun olması sağlanmalıdır.

Bu bağlamda, öncelikle yetkinin hangi organ veya makam tarafından ne zaman ve hangi şartlarda kullanılacağı ile sahip olunan yetkinin sınırları açıkça mevzuatla düzenlenmelidir.¹ Bu noktada, belirlilik ilkesinin sağlanabilmesi açısından düzenlemede açıklık önemlidir. Zira, idare hukukunda hâkim olan “yetkinin istisnailiği” ilkesi gereği yapılan hukuki düzenlemede yetkinin açıkça verilmemesi durumlarda yetkisizlik kuralı geçerli olur. Yönetmeliklerin kıyas veya yorum yöntemiyle yetkilerini genişletmeleri veya olmayan bir yetkiyi varmış gibi kullanmaları kanuni idare ilkesinin şartlarından olan hukuka dayanma prensibine aykırılık teşkil etmektedir. Bu nedenle, en kısa tabirle yetkinin kanuna dayanmasında belirlilik ve kesinlik esastır.

Kanaatimizce, bu sınırlılık ve kesinlik yaklaşımının temelinde, temel hak ve özgürlüklerin korunması prensibi ön planda tutulmaktadır. Yönetim erkini ve dolayısıyla kamu gücünü elinde bulunduran idarenin gücü sınırlanmak suretiyle, zayıf konumdaki bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin keyfi sınırlanmasının önüne geçilmektedir.

İnsanlık tarihinde sürekli bir gelişim içerisinde bulunan insan hakları konsepti, 1215 Magna Carta “Libertatum” ile boyut atlamış olsa da, 1789 Fransız Devrimi öncesi belirli elit grupların elinde toplanmış bir güç iken, Fransız devrimi ile birlikte, “herkesi” devlet önünde eşit kılan ve koruyan bir boyuta ulaş-

¹ **Pekmez, T. Kelep** (2015) Kolluğun Silah Kullanma Yetkisi, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.76.

miş ve bu yönde Anayasal güvenceler geliştirilmiştir.² Bireyin devlet karşısında korunmasının sadece iç hukukla sağlanamayacağı gerçeği ve bu bağlamda uluslar üstü bir mekanizmanın varlığına duyulan gereksinim, çeşitli uluslararası belgelerin hazırlanmasına zemin oluşturmuş ve uluslararası düzeyde kurulan organlar vasıtasıyla koruma mekanizmaları geliştirilmiştir.³ Bu koruma mekanizmalarından birisi de AİHS'tir. AİHS "Yüksek Sözleşmecisi" olarak kabul edilen taraf devletlere birtakım yükümlülükler getirmektedir. Söz konusu yükümlülüklere uymayan devletler ise, AİHS madde 19 kapsamında kurulan AİHM önünde yargılanma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu bağlamda AİHS, taraf devletleri hukukun süjesi haline getiren bir uluslararası belgedir.

Her ne kadar temel hak ve özgürlüklerin korunması öncelikli olsa da hem uluslararası hukukta hem de iç hukukta kamu düzeni ve devletin bekasının korunması gerektiği durumlarda temel hak ve özgürlüklerin de geçici olarak sınırlandırılabilceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, olağanüstü durumlar egemen devletin kamu düzeninin sağlanmasına yönelik en sert tedbirleri uyguladığı dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Olağan zamanlarda idareye tanınan yetkilerin, olağanüstü zamanlarda kamu düzeninin korunması açısından yeterli olamaması nedeniyle idareye daha geniş yetkiler tanınması gerekmektedir. Ancak bu yetkiler sınırsız değildir. Kanuni idare ilkesinin bir gereği olarak, olağanüstü yönetimlerde de idarenin yetkileri kanunla sınırlanmaktadır.

Bu esasa bağlı olarak KKTC Hukukunda "olağanüstü durumların"⁴ kapsamı ve söz konusu durumlarda idareye tanınan yetkiler Anayasa ve kanunlar ile çizilmiştir. Buna göre, 1985 Anayasasında olağanüstü durumlar; "*Tabii Afet ve Ağır Ekonomik Bunalım*", "*Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması*" ve son olarak "*Sıkıyönetim, Seferberlik ve Savaş Hali*" olmak

² **Doğan, İlyas** (2016) Devletler Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Astana Yayınları, s.267-268.

³ **Yokuş, Sevtap** (1996) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi, İstanbul, Beta, s.2.

⁴ 1985 Anayasasında beklenmeyen durumlar "Olağanüstü Durumlar" kavramıyla tanımlanmıştır.

üzere üç başlık altında düzenlenmiştir. Anaysa koyucu olağanüstü durumları düzenlerken genel çerçevesini çizmekle yetinmiş, ayrıntıları ise 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası ve 17/1980 Sayılı Seferberlik Yasası ile düzenlenmiştir. Yasa koyucunun, söz konusu yasalarda idarenin yetkilerini açık ve ayrıntılı olarak belirlemesi nedeniyle, olağanüstü durumların idarenin yetkilerine yansımaları incelerken bahse konu yasaların da detaylı ele alınması gerekmektedir.

Diğer taraftan, KKTC Mahkeme Kararlarında olağanüstü durumlara ilişkin sadece bir adet karar olması konunun Yüksek Mahkeme Kararları açısından incelenmesi bakımından sınırlılık yaratmaktadır. Bu nedenle Toplumcu Demokrasi Partisince Anayasa Mahkemesine açılan 21/85 sayılı 1987 tarihli davaya ilişkin karar, KKTC Hukukunda olağanüstü durumların yüksek yargıdaki yeri açısından oldukça önemlidir.

I. KAVRAMSAL TANIMLAMA

A. İDARE KAVRAMI

Etimolojik olarak idare Arapça kökenli⁵ bir sözcük olup, “yönetme ve yönetim” manasında kullanılmaktadır. İdare kavramının, Türkçede tam olarak bir karşılığı olmamakla birlikte literatürde “yönetim” terimi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.⁶ Ancak, yönetim kavramı ile idare kavramları özde yakın olsa da uygulamada farklı manalar taşımaktadır. Latince kökenli “*mano*” teriminden türeyen yönetim kavramı “*manager*” kelimesi ile benzer anlamdadır.⁷ “*Etkili- etkin bir sevk ve idare*” anlamında kullanılan yönetim terimi ise, idare terimini de kapsamına alan geniş bir kavram niteliğindedir.⁸ İdare terimi ise, Latince

⁵ Çolak, Çağrı (2021) “Türkçe Kamu Yönetimi Terminolojisinde Kronik Bir Sorun: İdare/Yönetim Ayrımının Eksikliği”, *Avrasya Terim Dergisi*, C:9, S:2, s.28.

⁶ Çolak, s.28.

⁷ Meccek, Mehmet/Kocakula, Ö. Yıldırım (2020) “Yönetim-İdare Kavramlarının Yapısal-İşlevsel Analizi ve Kavramsal Açından Tanımlanması”, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, C:7, S:54, s.1411-1412.

⁸ Ömürgönülşen, Uğur (2013) “İdare Terimi Niçin Korunmalı ve Yaşatılmalıdır”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, C:15, S:96, s.54.

kökenli “*ministro*” kökünden türeyen ve ilgilenmek ve hizmet etmek anlamında kullanılan “*administration*” terimi yerine kullanılmıştır. Bahse konu terim zamanla hükmetmek anlamını da kazanarak “*işlerin üstesinden gelme veya icrayı yönetme*” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.⁹

Literatürde kullanılan anlamı açısından incelediğimizde idare, en yaygın tabiriyle özel maksatlarla veya bir amacın gerçekleştirilmesi maksadıyla oluşturulan mal veya insan toplulukları ve onların örgütlü faaliyetleridir.¹⁰ Bu tanımlamadan yola çıkarak idarenin; insan, maksat ve örgütlü faaliyetler olmak üzere üç unsuru içerdiğini söyleyebiliriz. Öte yandan, Akyılmaz, Sezginer ve Kaya’ya göre idare, kamusal alanda “*yürütülen bir faaliyeti*” ifade etmektedir.¹¹ Gözübüyük’e göre ise, idare kavramı, örgütlenmenin yanı sıra yürütülen faaliyetlerin her aşamasını içeren daha geniş kapsamlı bir kavramdır.¹²

İdare hukuku literatüründe kamu idaresi kavramının, iki farklı anlamda kullanıldığını görmekteyiz. Söz konusu kavram devletin; kanunlarca kurulan organlarını ve kuruluşlarını tabir etmek için kullanıldığında *organik* ya da *yapısal* anlamda, kanunlarca öngörülen faaliyetlerini ifade edilmesinde kullanıldığında ise *fonksiyonel* ya da *işlevsel* anlamda idare kast edilmektedir.¹³

Organik anlamda idare ile devletin organları olan yasama, yürütme ve yargı organı dışında kalan ve kamu hizmetlerinin yürütülmesini sağlayan idari kuruluş-

⁹ Çolak, s.29.

¹⁰ Gözübüyük, A. Şeref (1999) Yönetim Hukuku. 13. Baskı, Ankara, Turan Kitabevi. s.1.

¹¹ Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil (2021) Türk İdare Hukuku. 13. Baskı, Ankara, Savaş Yayın Evi. s.8.

¹² Gözübüyük’e göre idare kavramı; yönetsel etkinlikler, kaynak yönetimi, koordinasyonunun sağlanması ve izlenecek yöntemler ile organizasyonun iç ve dış denetimini kapsayan bir terimdir. Gözübüyük, A. Şeref (2016) Yönetim Hukuku, 34. Baskı, Ankara, Turhan Kitap Evi. s.5.

¹³ Günday, Metin (2017) İdare Hukuku, 11. Baskı, Ankara, İmaj Yayın Evi. s.3., Gözübüyük, A. Şeref/Tan, Turgut (2011) İdare Hukuku Cilt 1 Genel Esaslar, 8. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.17., Tandoğan N. Özbaykal (2020) “Tüketici Hakem Heyetlerinde İtirazın İptali Davası Sorunu ve 7063 Sayılı Kanun Sonrasında Verilen Yargı Kararlarının Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:26, S:1, s.470.

lar anlatılmaktadır.¹⁴ Fonksiyonel anlamda idare¹⁵, idarenin faaliyetleri, yani idarenin işlem ve eylemleri ile ilgilidir. Bu bağlamda Gözübüyük ve Tan'a göre; fonksiyonel anlamda idare, hukuka uygun olarak yürütülen kamusal hizmetlerin tümüdür.¹⁶ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya'ya göre ise; fonksiyonel idare, yasama yürütme ve yargı fonksiyonu dışında kalan kamusal faaliyet ve hizmetlerdir.¹⁷

B. KANUNİ İDARE İLKESİ

Kanuni idare ilkesi, Fransız devrimi ile gelişen güçlü kanun anlayışının idare hukukundaki görünüş biçimidir.¹⁸ *Kanunun egemenliği* olarak da isimlendirilen kanuni idare ilkesinde temel prensip, devletin organlarının kurulması ve teşkilatlanması ile görev ve yetkilerinin belirlenmesinde kanunun esas alınmasıdır. Bu sayede kamu gücünü elinde bulunduran idare, yasama organının ve dolayısıyla toplumun genel idaresinin hizmetkârı haline gelmektedir.¹⁹ Temel hak ve özgürlüklerin korunması, idarenin keyfilığının önlenmesi ve hukuk devleti ile hukuki güvenilirlik ilkelerinin sağlanmasını esas alan kanuni idare ilkesi hem idare hem de anayasa hukukunda önemli bir yere sahiptir.

Kanuni idare ilkesinin tanımına ilişkin olarak literatürde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Gözübüyük ve Tan'a göre kanuni idare ilkesi; idarenin tüm faaliyetlerini kanuna dayandırmasıdır.²⁰ Bu yaklaşımda, idare ve kanun arasında

¹⁴ **Günday**, s.4.

¹⁵ Literatürde işlevsel anlamda idare terimi de sıkça kullanılmakla birlikte çalışmanın bu bölümünde fonksiyonel idare terimi kullanılacaktır.

¹⁶ **Gözübüyük, A. Şeref/Tan, Turgut** (2006) *İdare Hukuku*, 4. Baskı, Ankara, Turhan Kitapevi. s.21.

¹⁷ Maddi kriter- şekli kriter ayrımı, devletin hukuki fonksiyonlarının tespitinde kullanılan bir ayrım olması bakımından yürütme fonksiyonunun niteliğini de belirleyici bir işleve sahiptir. **Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil** (2009) *Türk İdare Hukuku*, Ankara, Seçkin Yayınları, s.92.

¹⁸ **Altındağ, Halil** (2016) *İdarenin Yargısal Denetiminde Kanunilik Blokunun Genişlemesi*, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, s.26-27. **Köküsarı, İsmail** (2015) *Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınları, s.31.

¹⁹ **Altındağ**, s.32.

²⁰ **Gözübüyük, A. Şeref/Tan, Turgut** (2003) *İdare Hukuku*, Ankara, Turan Kitabevi. s.3.

sıkı sıkıya bir ilişki kurulmakta ve kanun, idareye sınırlarını gösteren yegâne unsur olarak ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca, söz konusu tanımlamayı idarenin işlemleri arasında herhangi bir ayrıma gidilmemesini, idarenin keyfi takdir yetki alanı olamayacağı şeklinde de yorumlayabiliriz.

Eisenmann kanuni idare ilkesini, idarenin “*kanunlara aykırı olmaması ve kanuna dayanması*”²¹ olarak tanımlamıştır. Bahse konu tanımlamada, söz konusu ilkenin kanun ile idare arasındaki ilişki ve bunun yarattığı iki alt görünüm üzerinden tanımlandığını görmekteyiz. Ayrıca, Einsman’a göre bu ilke, yalnız kamu tüzel kişilerinin kuruluş, işlem ve eylemlerinde değil, aynı zamanda özel hukuk tüzel kişiler içinde aynı koşulları gerekli kılmaktadır.²²

Diğer taraftan, kanuni idare ilkesinin “*idarenin her türlü görünümüyle yasalara dayanması*” olduğu görüşü de savunulmaktadır.²³ Bu yaklaşıma göre, idarenin kanuniliği ilkesinin koşulu, idarenin kuruluş, görev ve yetkilerinin belirlenmesinde kanunun esas alınmasıdır. Anılan tanımlamada da kanuni idare ilkesinin iki alt ilke üzerinden anlatıldığını görmekteyiz. Bunlar, “*idarenin eylem ve işlemlerini kanuna dayandırması*” (*Secundum Legem*) diğeri ise “*işlem ve eylemlerin kanuna aykırı olmaması*” (*İntra Legem*)dir.²⁴

Kanuna dayanma ilkesi²⁵, *şekli anlamda kanun anlayışına*²⁶ dayanmaktadır. Buna göre idare, fonksiyonları gereği sahip olduğu görev ve yetkisini Anayasa ve

²¹ Altındağ, 32-33.

²² Altındağ, s.33.

²³ Göckün, Muhammed (2017) İdari İşlemin Konu Unsuru, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları. s.102; Gözler, Kemal (2003) İdare Hukuku, 1. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi. s.110; Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s.116; Yıldırım, Turan/Yasin, Melikşah/Kaman, Nur/Özdemir, H. Eyyüp/Üstün, F. Gül/Tekinsoy, O. Tekinsoy (2011) İdare Hukuku. 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, ss. 4-5 ve Karahanoğulları, Onur (2018) İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler, 4. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.55.

²⁴ Gözler (2003) s.110.

²⁵ Bazı kaynaklarda kanuna dayanma yerine kanuni yetki ilkesi kullanılmaktadır. Balta, B. Tahsin (1968-1972) İdare Hukukuna Giriş, 1. Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası. s.79.

²⁶ Sever, Çiğdem (2021) Anayasa Mahkemesi İşliğinde İdare Hukukunda Kanuna Dayanma İlkesi, 1. Baskı, Ankara, Turhan kitap Evi, s.4.

kanunlardan almaktadır. Yani, idarenin görevlerinin belirlenmesi ve yetkilendirilmesinde yasama organının münhasır yetkisi bulunmaktadır. Kanaatimizce, kanuna dayanmanın şekli anlamda kanun yanında maddi anlamda kanun ile de gerçekleşebilecek olması nedeniyle, kanuna dayanma koşulunu yalnız şekli kanun ile sınırlandırmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Öte yandan, kanuna dayanma ilkesi iki koşulu gerekli kılmaktadır. İlk olarak, idarenin kuruluşunun kanuna dayanması, yani idarenin doğrudan bir kanunla kurulması veya Anayasa veya kanunda açıkça tanınan bir yetkiye dayanarak idari işlemle kurulmuş ve teşkilatlanmış olmasıdır. Kanuna dayanma ilkesinin ikinci koşulu ise, kanuna uygun olarak kurulmuş olan bir idarenin görev yetkilerinin de kanunla belirlenmesidir. İdarenin, kanuna dayanma ilkesi ile sıkı sıkıya ilişkilendirilmesi sınırlandırma anlayışının bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Bu kapsamda, idarenin yasa ile sınırlandırılmasına ilişkin KKTC Anayasası'nda yer alan en önemli hususlardan birisi, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin anayasal güvencedir. KKTC Anayasası'nın 11'inci maddesi kapsamında, temel hak ve özgürlüklerin sadece meşru nedenlerle ve yasalar ile sınırlandırılabilmesi esastır. Burada idarenin, temel hak ve özgürlüklere ilişkin yapacağı işlemlerde yasal dayanak olmadan kısıtlayıcı tedbir alamaması, keyfi idarenin önlenmesi çabasının bir tezahürüdür.

Diğer taraftan, idarenin sınırlılığı yalnız yasama organının hukuki işlemleri ile değil, idarenin düzenleyici işlemleri ile de ilgilidir. Buna göre idare, kanunların yanında Anayasa ve yasaların kendisine tanıdığı yetki çerçevesinde yaptığı ve maddi anlamda kanun anlayışında hazırlanan düzenleyici işlemlere de uygun hareket etmek zorundadır. Aksi halde, idarenin yapmış olduğu işlem veya eylemler hukuka uygun olmadığı gerekçesi ile yoklukla malul olur. Konuya ilişkin olarak KKTC Yüksek İdare Mahkemesi bir kararında bu hususta şöyle demektedir:

“İdare hukuku ilkelerine göre, idare, yetkilerini bir makam veya organ vasıtasıyla kullanmaktadır. Böyle bir makam veya organ ise yetkilerini yasa, tüzük veya yönetmeliklerden almaktadır. Yasa, tüzük ve yönetmeliklerde belirtilen yetki dışında yapılan tüm işlemler hukuka aykırı olması sebebiyle yoklukla maluldür. Eğer bir makam veya organ açıktan açığa yetkisi olmadan herhangi bir karar alır veya işlem yaparsa, bu gibi kararın veya işlemin esaslı

bir şekilde sakat olmasından dolayı doğmamış addolunması ve yok sayılması gerekir. Açıktan açığa yasaya aykırı veya tamamıyla görev ve yetki dışı tasarruflar hükümsüzlükle malul olduklarından bunlar hiçbir zaman sıhhat iktisap edemeyeceklerinden her zaman ortadan kaldırılabilir.”²⁷

Kanuni idare ilkesi kapsamında idarenin sahip olması gereken bir diğer özellik ise idarenin *hukuka bağlı davranma* yükümlülüğüdür. Balta'ya göre idarenin temel görevi hukuk düzenini korumak değil, bağlı bulunduğu hukuk düzenine uygun olarak kamu hizmeti sunmaktır.²⁸ Buna göre, idare kendisine tevdi edilen görevleri yerine getirirken hukuki normlara uygun hareket etmek durumundadır. İdare hukuku, tedvin bir hukuk disiplini olmaması nedeniyle, idarenin uymakla yükümlü olduğu hukuki normlar çeşitli seviyelerde varlık gösterebilmektedir. İdare, şekli ve maddi anlamda kanun formlarının yanında, yetkisi dahilinde kendi düzenlediği düzenleyici işlemlere ve hukukun genel ilkelerine de saygı göstermek zorundadır.

II. OLAĞANÜSTÜ HAL (DURUM) VE TEMEL PRENSİPLERİ

Olağanüstü hâl; normalin dışında ekstra tedbirler alınmasını zorunlu kılan durumları açıklamak üzere kullanılan bir kavramdır. Literatürde olağanüstü hâl kavramı üzerine tanımsal yeknesaklık bulunmasa da,²⁹ kavram, genel olarak, devletin güvenliğine ve kamu düzenine zarar veren bir takım durumların meydana gelmesi sebebiyle *yürütme organı tarafından ilan edilen bir yönetim usulü* olarak kabul edilmektedir.³⁰ Bahse konu durumda temel hak ve özgürlükler geçici olarak kısıtlanmakta veya tamamen durdurulabilmektedir.³¹ Söz konusu

²⁷ KKTC YİM, 201/80 D.30/80. <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 10.03.2023.

²⁸ İdarenin esas amacı hukuk düzenini korumaktan ibaret değildir. Gerçi bu hususta idareye düşen ödevler vardır. Bunlar: Asayiş koruma, kişi ve mal güvenliğini zedeleyici davranışları önleme gibi. **Balta**, s.77.

²⁹ **Esen, Selin** (2008) Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejimi, Ankara, Adalet Yayınevi, s.8.

³⁰ **Özbudun, Ergün** (2010) Türk Anayasa Hukuku, 11. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları. s.363.

³¹ **Günday**, s.317.

yönetim usulünün, demokratik hukuk sisteminin bir parçası olmakla birlikte, sadece olağanüstü tehdit veya tehlikenin varlığı halinde kamu düzeni ve bekasını sağlamak amacıyla başvurulmuş zorunlu bir yönetim usulü olması hasebiyle *istisnai bir hal*³² olduğunu söyleyebiliriz.³³ Kanaatimizce, olağanüstü yönetim usullerinin istisnai uygulamalar olarak nitelenmesinin temel sebebi, geçici nitelikli olmaları ve yalnızca yasada öngörülen sınırlı durumlarda başvurulmuş bir tedbir olmalarıdır.

A. OLAĞANÜSTÜ HAL REJİMLERİNE TEORİK YAKLAŞIM

Platon ve Sokrates ile başlayan, “*iktidarın kuvvetini sınırlama*” düşüncesinde hukuk çok önemli bir yer tutmaktadır. İktidarın, halkı yönetmek için kullandığı hukuk kuralları aynı zamanda, onun gücünün sınırlarını da belirlemekte ve bir diğer deyişle “*iktidarı ehlileştirmektedir*”.³⁴ Buradaki temel amacın iktidarın gücünü sınırlayarak halkın hak ve hürriyetlerini korumak olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu durum olağan dönemler için geçerlidir. Olağanüstü hâl rejimleri, olağan dönemde karşılaşılmaması beklenmeyen birtakım durumların meydana gelmesi üzerine başvurulmuş bir yönetim olması hasebiyle, idarenin yetkilerinin genişlemesini gerekli kılmaktadır. Söz konusu yönetim şekli doktrinde, genel olarak zorunluluk ya da diğer bir adıyla “*Zaruret hali*” teorisiyle ilişkilendirilmektedir.³⁵ Zaruret hali teorisine göre; kriz döneminde Anayasanın öngördüğü normal tedbirler, ulusal güvenlik ve kamu düzeninin tesisi açısından yetersiz kalıyorsa, Anayasa’da öngörülmemiş dahi olsa idare, bahse konu olağanüstü hal ile baş edebilmek adına bir takım aykırı tedbirler almak durumundadır.³⁶ Zaruret hali kabul edilen savaş, ayaklanmalar, felaketler ve doğal afetler gibi durumlarda, yetkili idari makamlar görevlerini yapamaz hale gelir ve kamu hizmetleri yürütülemez. Söz konusu dönemlerde kamu düzeninin yeniden tesisi açısından

³² Özbudun, s.363.

³³ Özbudun, s.363.

³⁴ Akılhoğlu, Tekin (2017) “Temel Hakların Durdurulması”, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Yargısı, C:33, S:1, s.63.

³⁵ Ulu, Güher (2012) İdari İşlemin Yetki Unsuru, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.222.

³⁶ Gözler (2003) s.380.

olağanüstü rejimlere geçilir ve idarenin yetkileri artırılarak olağan dönem uygulamaları bir bakıma askıya alınır. Bu bağlamda Zaruret hali teorisi, ilk dönemlerde idarenin hukuka uygun davranmasının istisnası şeklinde gelişmiş ve mevcut Anayasa'ya aykırı tedbirler olarak söz konusu krizin aşılması üzerine kurulmuş bir yönetim anlayışıdır.³⁷

İlk OHAL teorisini olarak kabul edilen Carl Schmitt, hukukun her şeyin belirleyicisi olmadığını savunmaktadır. Schmitt'e göre, olacak olan her şeyi hukukla tanımlamak mümkün değildir. Olağanüstü durumların yapısı gereği öngörülebilir olmaması sebebiyle, her duruma karşı alınabilecek tedbirlerin olağan dönem hukuk mevzuatında düzenlenmesini beklemek gerçekle bağdaşmaz.³⁸ Bu bağlamda, Schmitt'e göre önemli olan, olağanüstü durumlarda, hangi olaya göre hangi adımların atılacağı değil, devleti yönetecek olan "egemenin" kim olduğu ve nasıl karar vereceğidir. Schmitt'in yaklaşımının temelinde, yönetimde bulunan "egemen" kişinin asker, başkan, başbakan veya diktatör olması, yasal düzenin korunması adına son derece önemlidir.³⁹

Orta çağ düşünürlerinden Gratianus ise; 12'nci yüzyılda yazdığı *Decretum* adlı eserinde, OHAL kavramını zaruret haline dayandırmış ve "zaruretin yasası olmaz" anlayışını esas almıştır.⁴⁰ Bu yaklaşıma göre zaruret halinin mevcudiyeti, olağan yasalara aykırı olarak yapılan her işlemi yasal hale getirmektedir.

Diğer taraftan Jean Jacques Rousseau; toplumun refahı, huzuru ve güvenliği tehlikeye düştüğünde yönetim çabalayarak bu tehlikeyi atlatamıyorsa, yasama ve yönetim erki bir ya da birkaç kişiye bırakılarak kamu düzeninin yeniden sağlanabileceğini belirtmekte ve izlenen bu yöntemle "yasanın gücünün değil sadece uygulama yolunun" değişeceğini savunmaktadır.⁴¹

³⁷ Ulu, s.221.

³⁸ Schmitt, Carl (2010) *Siyasi İlahiyat* Ankara, Dost Yayınları, s.15-19.

³⁹ Schmitt, s.18-19.

⁴⁰ Muhammed, Behçet (2014) "Olağanüstü Hal Uygulaması ve Teorik Temelleri", (Yüksek Lisans), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.28.

⁴¹ Muhammet, s.7.

Roma Cumhuriyeti üzerine ideal devleti tanımlama gayesinde olan Machiavelli de OHAL kavramına güvenlik temelinde yaklaşmıştır. Machiavelliye göre; toplumun güvenliği ve bekasının korunması maksadıyla yönetim erki tek bir şahsa verilebilir. Ancak, burada önemli olan söz konusu şahsın bu gücü toplum menfaatine kullanmasıdır.⁴² Bu noktada Rousseau ile benzer bir yaklaşıma sahip olan Machiavelli de insan haklarının toplum yararına kısıtlanabileceği görüşünü savunmaktadır. Kanaatimizce ünlü düşünürlerin, toplumun varlığı ve bekası üzerine yürüttükleri tartışmalarda, her ne kadar bireysel özgürlüklerin korunması gerektiği üzerinde durulsa da devlet iradesinin toplum için vazgeçilmez olduğu hususunda görüş birliğinde olduklarını da söyleyebiliriz.

Tarihsel süreçte, OHAL rejiminin özellikle savaş hali gibi devletin bekasına karşı büyük tehlike oluşturan durumlarda uygulandığını görmekteyiz. Ancak, günümüzde, büyük savaşların sayısının azalması, artan terör olayları, ekonomik krizler ve nüfus artışına bağlı olarak doğal afetle mücadele gereksiniminin artmasıyla birlikte, OHAL Rejimine olan yaklaşım da değişmiştir. Bu değişim ışığında, Muhammed'e göre modern çağda OHAL uygulamalarının modellenmesinde kullanılan yöntemler, üç başlık altında toplanabilmektedir.⁴³ 1'inci model Anayasal diktatörlük olarak da bilinen "*Anayasal Modeldir*". Bahse konu modelde, Anayasa'da öngörülen ve devletin bekasına tehdit oluşturan durumların ortaya çıkması halinde, Anayasa'yla önceden belirlenen katı bir yönetim anlayışı kurulmakta ve tehlikenin bertaraf edilmesiyle birlikte kurulan yönetim kendi kendini sonlandırmaktadır. Bu noktada KKTC Anayasası, Alman Anayasası ve 1958 Fransız Anayasası bu yaklaşımla hazırlanmışlardır. "*Yasama Modelinde*" ise, yasama organı tarafından yürütme organına istisnai haklar verilerek yetki alanı genişletilmektedir. Bu süreçte yürütme organı mevcut tehlike sonlandırılana kadar bu olağanüstü yetkileri kullanma gücüne sahiptir. Ancak, Anayasal modelde olduğu gibi tehlikenin sonlandırılmasıyla birlikte verilen olağanüstü yetkiler yasama organınca geri alınır. Son model ise, "*Hukuk Dışı Önlemler Modeli*"dir. Bu modele göre, zaruret halinde yürütme organının yetkilerinin sınır-

⁴² **Muhammed**, s.26.

⁴³ **Muhammed**, s.35.

lanması söz konusu değildir ve gerek olması durumunda idare Anayasa ve yasalara aykırı kararlar alabilmektedir.⁴⁴

B. OLAĞANÜSTÜ YÖNETİM USULLERİ

Olağanüstü yönetim usulleri, mevcut duruma bağlı olarak 3 farklı formasyonda uygulanmaktadır. Bu usuller; “savaş hali”, “sıkıyönetim” ve olağanüstü hal durumlarıdır.⁴⁵

Anılan durumların kısaca tanımlanması gerekirse, savaş hali; egemen devletin, bir veya birden fazla devletle, askeri güç kullanımına dayalı bir mücadele içerisine girdiği hal olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶ Olağanüstü yönetim usulleri içerisindeki en şiddetli ve en tehlikeli durum olarak kabul edilen savaş hali rejimi, alınan tedbirler açısından, diğer rejimler arasında da en ağır olanıdır. Uluslararası hukuk kurallarınca da garanti altına alınan temel hak ve özgürlüklerin en çok kısıtlandığı yönetim şekli savaş halidir.⁴⁷

Sıkıyönetim hali; her ne kadar savaş haline benzer yönleri bulunsa da bazı farklılıklar içermektedir. Sıkıyönetim hali, egemen devletin, kendi sınırları içerisinde meydana gelen terör olayları, iç karışıklıklar ve yaygın şiddet olaylarının varlığı halinde başvuru bir durumdur. Bahse konu hallerde idare, Anayasa-

⁴⁴ **Muhammet**, s.35.

⁴⁵ Literatürde Olağanüstü yönetim usulleri kavramından ziyade “*rejimleri*” kullanılmasıdır. Buradaki rejimler kavramı, bahse konu üç yönetim usulünü de içerisinde barındıran bir üst çatı niteliğindedir. **Gözler, Kemal** (2016) Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 9. Baskı, Bursa, Ekin Yayın Evi, s.378.

⁴⁶ **Gözler** (2016) s.381.

⁴⁷ Savaş halinin günümüzde, daha istisnai bir durum olduğunu ve genel olarak ilan edilen olağanüstü rejimlerin ulusal güvenliğe karşı tehlike şartına dayandırıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Savaş halini, egemen devletin bir veya birden fazla devlet ile karşılıklı olarak askeri ve türevi güç kullanımına dayalı bir mücadele içerisine girmesi olarak tanımlamak mümkündür. Günümüzde, savaş halini, yalnız askeri bir harekâtla sınırlamak mümkün değildir. Artık, teknolojik gelişmelere bağlı olarak, siber savaşların ve ekonomik savaşların da en az askeri harekâtlar kadar yıkıcı ve tehlikeli olduğunu söylemek mümkündür. **Konuk, Mithat** (2016) “Olağanüstü Hal Kapsamında Yayımlanan Kanun Hükmünde Kararnemelerin Özellikleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:65, S:4, s.2190.

dan doğan yetkilerini kullanarak temel hak ve özgürlükleri kısmen ya da tamamen askıya alabilmektedir. Ayrıca söz konusu durumda, kolluk görevleri askeri makamlara geçmektedir.⁴⁸

Olağanüstü rejimlerden sonuncusu olan olağanüstü hal ise; sıkıyönetim tedbirleri gerektirmeyen nispeten daha küçük çaptaki iç karışıklıklar, doğal afetler ve ağır ekonomik krizler sonucu devletin başvurduğu bir yönetim şeklidir.⁴⁹ Bu yönetim şeklinde, idare tarafından diğerlerine nispeten daha hafif tedbirler alınmasına rağmen yine de olağan dönemdeki hukuk kurallarının dışına çıkılmaktadır.

1. Olağanüstü Yönetimlerin Genel Özellikleri

Olağanüstü yönetimler her ne kadar otoriter bir yönetim şekli gibi görünse de bozulan veya ağır tehlike altına giren kamu düzeninin yeniden sağlanması için son derece gerekli bir yönetim usulüdür. Demokratik ülkelerde, olağanüstü yönetim rejimleri, kanunilik ilkesi prensiplerine uygun olarak anayasa ve yasal mevzuat ile düzenlenmekte ve idarenin sınırlı yetkili olması prensibinin genişlemesi ile gerçekleşmektedir. Ancak buradaki geniş takdir yetkisi, ister Anayasa isterse de yasama organı tarafından verilsin, olağanüstü durumlarda idarenin yetkileri denetimden bağışık tutulmamıştır. Yani, idare geniş bir yetki ve kontrol alanı ile donatılsa da söz konusu serbestinin sınırı bulunmaktadır.⁵⁰ Fakat bu durum, sadece demokratik ve hukuk devleti ilkesine saygılı yönetimlerde geçerlidir. Zira demokrasi ile yönetilmeyen ülkelerde hukukun üstünlüğünün olmamasından dolayı iktidarın gücünün sınırlanması söz konusu olamamaktadır.

Diğer taraftan, demokratik ülkeler açısından, olağanüstü hâl rejiminin ilanı ve iktidara olağanüstü yetkilerin verilmesi, anayasa'nın yapısına göre de değişiklik göstermektedir. Eğer egemen ülkenin anayasası bahse konu rejime dair düzenleme içeriyor ve hangi hal ve şartlarda hangi yetkilerin idareye verileceği öngörülüyorsa, bu anayasanın yumuşak yapıda olduğu kabul edilmektedir. Bu

⁴⁸ Özbudun, s.366; Günday, s.322; Gözler (2016) s.381; Pekmez, s.79.

⁴⁹ Gözler (2016) s.381.

⁵⁰ Kapani, Münci (2013) Kamu Hürriyetleri, 7. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s.240.

tarz yönetimlerde, genel olarak, zorunluluk halinin sonlanması üzerine bahse konu rejimler kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Bu noktada KKTC Anayasası'nın bu kategoride değerlendirilmesi mümkündür. Öte yandan, katı anayasal sistemlerde, değişen durumlara karşı esneklik son derece kısıtlı olması sebebiyle, bu anayasal sistemlerde olağanüstü hâl rejimlerine geçiş yumuşak anayasalara göre daha sıkıntılı olmaktadır.⁵¹

Olağanüstü yönetimlerinin demokratik toplumlar açısından, bir takım temel prensipleri bulunmaktadır. Ancak bu prensiplerin geçerliliği ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Kanaatimizce, genel kabul görmüş prensiplerin belirlenmesinde AİHS ve Avrupa Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesini esas almamız yerinde olacaktır. Bu kapsamda, genel olarak olağanüstü dönem prensipleri; geçicilik, istisnai tehdit ilkesi; resmi ilan ilkesi, belirli hakların ihlal edilemezliği ilkesi, katı gereklilik ilkesi, diğer uluslararası yasal yükümlülüklerle uyum ilkesi, ayrımcılık yapmama ilkesi ve uluslararası bildirim ilkesidir.⁵²

Olağanüstü hâl ilanı durumlarında bahse konu ilkelerin varlığı öncelikli olarak aranmakta ve sorgulanmaktadır. Ancak, egemen devlet ilkesi gereği, her ülkenin olağanüstü hâl rejimine dair kendi yaklaşımı olduğu da kabul edilmekte ve buna saygı gösterilmektedir. Buradaki temel unsur, devletin hangi hal ve şartları olağanüstü hâl ilanı için sebep olarak kabul ettiğinden ziyade, ilan olunan rejimin nasıl yönetildiğidir. Bu çalışmanın konusunu da oluşturan AİHS'in 15'nci maddesinde, devletlerin olağanüstü hâl uygulamalarında uymaları gereken temel şartlara yer verilmiştir.

2. AİHS (Madde 15) Kapsamında Olağanüstü Hal Kavramı

Olağanüstü hâl kavramı AİHS'in 15'nci maddesinde “*olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma*” başlığı altında ele alınmıştır. Söz konusu maddenin

⁵¹ Kapani, s.241.

⁵² The Administration of Justice During the State of Emergency. Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyer, s.819. <<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training9chapter16en.pdf>> s.e.t. 10.02.2023.

ilk fıkrasında, taraf devletlerin hangi hallerde sözleşmeye dair yükümlülüklerini askıya alabilecekleri tanımlanmıştır. Buna göre; ülke içerisinde savaş hali ve ulusun varlığını tehdit eden büyük tehlike hallerinde taraf devletlerin bu maddeye başvurma hakkı vardır. Ancak, fıkranın devamında, devletlerin bu maddeye binaen alacağı tedbirlerde “ölçülülük ilkesine” ve “uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülükler” uyması zorunlu kılınmıştır.

Savaş halinin olağanüstü hâl ilanı gerektiren en vahim durum olduğu kabul edilmekle birlikte, bu durumda devletin almış olduğu tedbirlerin diğerlerine nazaran daha ağır olduğu da kaçınılmaz bir gerçektir. Savaş hali içerisinde olan devletlerde genel olarak, AİHS’in dokunulmaz haklarından olan “Yaşam Hakkının” dahi göz ardı edilmesi, uygulanan ağır tedbirlerin açık göstergesi niteliğindedir.

Diğer taraftan, ulusal güvenliğe dair tehlike ise, daha geniş kapsamlı bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Bu şartın geçerli olabilmesi için, devletin varlığını ve ulusun genelini ilgilendiren bir tehlikenin varlığı aranmaktadır. Terör veya iç savaş olayları bu duruma örnek oluşturmakla birlikte, söz konusu tehlike için yalnız insan ve güç odaklı bir durum da aranmamaktadır. Bunların yanında, ekonomik kriz, sel ve deprem gibi doğal afetler ve salgın hastalıkların da vahim derecede ülkeye zarar vermesi halinde, olağanüstü hâl ilanı gerektirebilir. Buna ek olarak, bahsi geçen tehlikenin maddi varlığının olması da mecbur değildir. Ülkenin bekasına ve ulusal güvenliğe tehdit oluşturabilecek bir etkiye sahip yakın tehlike içeren durum ve unsurlarda bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Ekonomik buhran, siyasal düzensizlik ve sosyal olayların artış göstermesi yakın tehlike örneklerindedir.⁵³

AİHM, olağanüstü hâl ilanına dair yaptığı incelemelerde dört koşulun varlığını aramaktadır. Bu şartlar; yukarıda da bahsedildiği üzere mevcut bir tehlike, söz konusu tehlikenin ülkenin bütününe etkilemesi, tehlikenin toplum düzenine ve varlığına tehdit oluşturması ve son olarak da kamu düzeninin sağlanma-

⁵³ **Önok, Murat** (2016) “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Olağanüstü Hal Uygulamaları, KHK’ler Türkiye’inde Savunma Hakkı Paneli”, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, Şen Matbaa, s.115.

sında olağan zamanda alınmış veya alınabilecek tedbirlerin bahse konu tehlikeyi bertaraf etme konusunda yetersiz kalacağının açıkça görülüyor olmasıdır.⁵⁴

AİHM, yapılan başvurularda yukarıda anlatılan hususların yanı sıra, söz konusu uygulamanın meşru olup olmadığını, ölçülülük ilkesine uygunluğunu ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülükler uylma durumlarını da somut olaylar üzerinden değerlendirmektedir. AİHS 15(1) maddesindeki “*durumun gerektirdiği ölçüde*” ibaresi; olağanüstü hal rejimlerinde devletin alacağı tedbirlerin, tehlike olarak kabul edilen durumun boyutlarıyla orantılı olması gerektiğine işaret etmektedir.⁵⁵ Yani, uygulanan tedbirlerin güdülen amacın başarılması noktasında elverişli olması ve orantılılık ilkesinin aşılması gereklidir.⁵⁶ Elverişlilik koşulu ise, alınan tedbirin istenen meşru amaca uygun olması olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷ Diğer taraftan gereklilik ölçütünde ise; olağan dönemde alınan tedbirlerin meşru amacın gerçekleştirilmesinde yetersiz kalması ulusal güvenliğin korunması için “*hukuk dışı*” tedbir alınmasının kaçınılmaz olması ve alınan tedbirlerin bahse konu tehdidi bertaraf etmek için alınması gereken en “yumuşak” tedbirler olması aranmaktadır.⁵⁸

Bu noktada, Mahkeme, K. Lawless/İrlanda davası kararında, tehlikeye karşı alınan tedbirlerin mevcut ihtiyaçla orantısının tespitinde, egemen devletin iyi niyet ilkesine riayetinin yeterli olmadığını ve her somut olayın kendi içerisinde barındırdığı somut koşul ve gerçeklerin dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Yine aynı ölçüte ilişkin olarak komisyon, R. Brannigan

⁵⁴ **Önok**, s.116-117.

⁵⁵ **Metin, Yüksel** (2017) “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?” Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:7, S:1, s.26.

⁵⁶ Lawless/İrlanda, 332/57, 01/07/1961, 28; R. Brannigan ve Mc BRide/İngiltere, 14553/89(+1), 03.11.1991, 56. <<https://insanhaklari.gen.tr/KararGoster.aspx?sr=3&nx=0#>> s.e.t. 14.06.2023.; **Gözübüyük, A. Şeref/Gölcüklü, Feyyaz** (2016) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, 11. Baskı, Ankara, Turhan Kitap Evi, s.428.

⁵⁷ **Metin**, s.7.

⁵⁸ **Metin**, s.11.

et Mc BRide/İngiltere davasında; tehlikenin boyutlarına uygun olarak alınan tedbirlerin yumuşatılmasının zorunlu bir süreç olduğu da belirtilmiştir.⁵⁹

III. KKTC HUKUKUNDA TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER BAĞLAMINDA OLAĞANÜSTÜ DURUMLAR VE İDARENİN YETKİLERİ

Yetki kavramı, sözlük anlamı olarak; “*bir işi yapmada yeterli olma durumu ve bir görevi, bir işi yasaların verdiği olanaklara göre, belli koşullarla yürütmeyi sağlayan hak*”⁶⁰ olarak tanımlanmaktadır. Hukuk sözlüğüne göre ise yetki, en kısa tabirle “*bir işi veya görevi yapabilme hakkı*”dır.⁶¹ Her iki tanımlamada da yetki kavramının yapılan iş veya görev ile sıkı sıkıya ilişkili bir durum olduğunu görmekteyiz. Ancak, görev ile yetki kavramları birbirinden ayırmakta ve yasal düzenlemelerde ayrı başlıklarda konu edilmektedir.

Hukuk literatüründe ise yetkinin, kullanıldığı hukuk disiplinine ve alana göre farklı anlamlara karşılık geldiğini görmekteyiz. Yetki kavramı yalnızca idare hukuku disiplininde değil, diğer hukuk disiplinlerinde de kullanılan bir kavramdır. Kullanıldığı alana göre farklı anlamlar yüklenen yetki; yargılama usullerinde Mahkemelerin davalar üzerinde sınırlarını coğrafi alan bakımından belirirken, özel hukukta, fiili ehliyete sahip bir şahsın sahip olduğu haklar üzerinde tasarrufta bulunma imkânını tanımlamaktadır. Kamu hukuku alanında ise yetki, en genel anlamıyla egemenlik anlayışının bir yansımasıdır. Yani yetki, kanuni idarelerin sahip olduğu kamu gücünü hukuka uygun olarak kullanmasıdır.⁶²

Diğer bir görüşe göre ise yetki, kısaca yasalarca bahşedilmiş karar alma gücünü ifade etmektedir.⁶³ Kanaatimizce yetkinin yalnızca yasa ile ilişkilendirilmesi idare hukuku açısından dar bir yorumdur. Zira idarenin yetkilendirilmesinde

⁵⁹ Gözübüyük/Gölcüklü, s.428.

⁶⁰ TDK Sözlük, <<https://sozluk.gov.tr/>> s.e.t. 04.01.2023.

⁶¹ Ceylan, Mahmut (2021) İdari Yaptırımların Düzenlenmesinde ve Uygulanmasında Yetki, 1. Baskı, Ankara, Seçkin, s.123-124.

⁶² Ülker, Gözde (2022) İdari İşlemin Yetki Unsur, 1. Basım, Ankara, Adalet Kitapevi, s.32-33.

⁶³ Çekiç, M. İsmail (2019) İdare Hukuku Açısından Ruhsat, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.17.

kanunilik; anayasa, yasa ve idarenin düzenleyici işlemleri ile de⁶⁴ sağlanabilmektedir. Bir başka yoruma göre ise yetki, ilgili mevzuat uyarınca kamu gücünü hangi makam, organ, kişi ya da kişiler tarafından kullanılabileceğini gösteren bir unsurdur.⁶⁵ Bu yaklaşıma göre yetki, mevzuat ile açıkça verilmesi gereken bir yetenektir. Zira *yetkinin istisna yetkisizliğin ise esas* olması nedeniyle⁶⁶ idarenin mevzuat ile açıkça belirtilmeyen bir konuda yetki kullanması işlemin unsurları açısından sakatlık oluşturacaktır.

Yetki ile ilgili tanımlamalarda kaşımıza çıkan en belirgin esas kanuna dayanma prensibidir. Yetkinin mutlak surette mevzuata dayanması koşulu, kanuni idare ilkesi ile arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Bu bağlamda öncelikle idarenin yetkili olabilmesi için kanuni bir idare olması gerekmektedir. Zira kuruluşu ve teşkilatlanması kanuna dayanmayan bir idarenin yetkili olması da düşünülemez. İkinci olarak ise, kanuna dayanılarak kurulan idarenin, konu, yer ve kişi kapsamında kanunda açıkça yetkilendirilmesi gerekmektedir. Bu da idarenin işlem ve eylemlerinin kanuna dayanması koşulunun doğal bir sonucudur. Meşhur deyimi ile bu ilişki şöyle ifade edilmiştir. “Kanunun olmadığı yerde idarede yoktur”.

İdarenin konu bakımından yetkili olması hem Anayasa hem de idare hukukuyla ilgili bir husustur. Konu bakımından yetki en basit yaklaşımla, işlem ve eylemlerin fonksiyon alanı içerisinde olmasını ve idari makamlar arasında ilgili yasa ve mevzuat kapsamında yetkili olan idari birimce yapılmasını ifade etmektedir.⁶⁷ İdarenin hangi konularda yetkili olduğunun çerçevesi ise Anayasa ve kanunlarla çizilmektedir. Bu kapsamda, KKTC Hukukunda idarenin yetkileri öncelikle 1985 Anayasası hükümleri ve buna uygun olarak hazırlanan mevzuat ile belirlenmektedir.

⁶⁴ İdare, Türk Hukukunda yetkilendirme CBK ile olabildiği gibi KKTC Hukukunda Tüzük ve Yönetmeliklerle de yetkilendirilebilmektedir.

⁶⁵ **Göckün**, s.14.

⁶⁶ **Çekiç**, s.16.

⁶⁷ **Gözde**, s.20.

İdarenin yetkilerinde karşımıza çıkan bir diğer husus ise, yer ve zaman bakımından yetkidir. Yer bakımından yetki, idarenin yetkisinin coğrafi sınırlarını anlatmaktadır.⁶⁸ Bu bakımdan KKTC idari yapısında idare; merkezi idare ve yer ve hizmet yönünden idare olmak üzere iki farklı yapıda teşkil olunmuştur. Bu kapsamda, merkezi idare kapsamındaki bakanlıklar ve onlara bağlı merkez teşkilatlar tüm ülke sınırları dahilinde yetkili iken, yer yönünden idari teşkilatlar kapsamındaki belediyeler yalnızca belirlenen sınırlar dahilinde yetkilidir. Zaman bakımından yetki ise, idarenin, sahip olduğu yetkileri kullanabileceği zaman dilimi ile ilgilidir.⁶⁹ İdarenin görev ve yetkileri belirli bir zamanla sınırlanmış olabileceği gibi ayrıca idareyi temsil eden yetkili kişinin görev süresi ile de sınırlı olabilir. Bu bağlamda, yetkinin vekâleten belirli süreliğine verilmesi halinde, vekâlet süresi tamamlanan yetkilinin bu süre sonunda yaptıkları işlemler sakat işlem olacaktır. Yine olağanüstü hallerde tanınan yetkiler de diğer unsurların yanında zaman bakımından yetki kapsamına örnek teşkil etmektedir. Olağanüstü hallerin geçicilik prensibine dayanması, belirli sürelerle sınırlanmasını gerekli kılmakta ve bu da idareye, anayasa ve ilgili mevzuat ile tanınan geniş yetkilerin belirli sürelerle sınırlı olması sonucunu doğurmaktadır.

Diğer taraftan idare hukukunda zaman bakımından yetkide öne çıkan bir diğer husus, idari işlemlerin süre sınırlarıdır. Örnek olarak, idari yaptırımlar süre sınırına tabi işlemlerdir ve bu süreler hak düşürücü nitelikte olması hasebiyle sürenin aşılması işlemin hukuki durumuna doğrudan etki etmektedir. İşlenen kabahatlere karşı idarenin zaman aşımına uymadan işlem yapması ise hukuka aykırılık yaratacağı gerekçesiyle iptale konu olacaktır.

Kişi bakımından yetki; idari işlemin hangi makam veya kişi tarafından yapılabileceğini anlatan bir unsurdur.⁷⁰ Kişi bakımından yetki, irade açıklaması yapacak olan kişi veya makamın kanunla yetkili kılınmış olması gereğinin yanın-

⁶⁸ **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**, s.411; **Hasoğlu, Aynur** (2018) “Danıştay Kararları Işığında Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:9, S:33, s.127.

⁶⁹ **Hasoğlu**, s.128.

⁷⁰ **Öztaş, Esma** (2019) Türk Vergi Hukuku'nda Özel Usulsüzlük Cezaları ve Yargı Yolu, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.125.

da, işlem veya eylemin yapıldığı zamanda yetkisinin devam etmesini de gerektirmektedir. Anayasa veya kanunla verilen karar alma ve işlem yetkisinin süresinin bitmesi veya devredilmiş olması halinde, işlemin geçerliliğinde son yetkinin hangi makamda veya kimde olduğu önem kazanmaktadır.⁷¹ Yetkinin devri halinde ise, devreden makam devrettiği yetkileri kullanamaz ve işlem sakat olur.

KKTC Hukukunda, yetkinin kanuna dayanması hususunda katı bir yaklaşım olduğunu görmekteyiz. KKTC Anayasası'nın 3'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasına göre "*Hiçbir organ, makam veya merci, kaynağını bu Anayasa'dan almayan bir yetki kullanamaz.*" Anayasa koyucu, devletin organlarının yetkilerini doğrudan Anayasa ve dolayısıyla da yasama organından aldığına işaret etmektedir. Konuya ilişkin olarak Yüksek İdare Mahkemesi Necatigil'e atıfta bulunarak, "*Hukuk devletinde herhangi bir yönetsel organ Anayasa veya yasadan kaynaklanmayan bir yetkiyi kullanamaz. Bu konu aynı zamanda demokratik düzenin bir gereğidir. Böyle bir düzende yasama yetkisi halkın egemenliğini temsil eden yasama meclisi tarafından kullanılır. Bu yetkiyi de meclis yasa yapma fonksiyonu çerçevesinde kullanır. Yönetmeliklerin kullanabileceği yetkiler yasalar ile belirlenmeli, yönetmeliklerin bu yasalar çerçevesinde aktivitelerini yürütmesi ve gerekli işlemleri yapıp kararları alması gerekir. Yasaya dayanmayan yetkiler keyfi biçimde kullanıma açık olduğundan demokratik rejimlerde yönetimin yasadan kaynaklanmayan bir yetkiyi üstlenmesi doğru...*" olmadığı belirtilmiştir.⁷² Mahkemenin yorumundan, yönetmeliklerin yetkilendirilmesinin anayasanın yanında, sadece yasama organınca belirlenmesi gerektiği sonucuna varılabilecektir. Ancak, idarenin yetkilendirilmesi yalnız yasama organınca çıkarılan kanunlarla sınırlı değildir. YİM idari işlemlerin hukuka uygunluğuna ilişkin bir yorumunda; "*İdare Hukuku ilkelerine göre, idare, yetkilerini bir makam veya organ vasıtasıyla kullanmaktadır. Böyle bir makam veya organ ise yetkilerini yasa, tüzük veya yönetmeliklerden almaktadır. Yasa, tüzük ve yönetmeliklerde belirtilen yetki dışında yapılan tüm işlemler, hukuka aykırı olması sebebiyle yoklukla ma-*

⁷¹ Hasoğlu, s.129.

⁷² KKTC YİM: 232/2014, D.33/2014 <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 15.03.2023; **Erhürman Tufan** (2012) İdari Yargılama Hukuku; Türk ve İngiliz Hukuk Sistemleriyle Karşılaştırmalı Bir İnceleme, 1. Baskı, Lefkoşa, Işık Kitabevi. s.421.

lul...”⁷³ olacağını belirterek, yasal düzenlemelerin yanında idari işlem niteliğindeki düzenleyici işlemler ile de idarenin yetkilendirilebileceğine işaret etmiştir. Çünkü ikincil idari mevzuat da zaten yasalara uygun olmak zorundadır. Yine, YİM başka bir kararında, idarenin yetkilendirmesinde esasın “*mevzuat ile belirlenme*” olduğunu belirtmiş ve yönetsel organların *yasalar ve ilgili mevzuat ile yetkilendirilebileceğini* belirtmiştir.⁷⁴ Her iki kararda da Mahkeme, idarenin işlem ve eylemlerinde yetki unsurunu incelerken, yasal mevzuatın yanında ilgili mevzuatın da dikkate alınacağını açıkça belirtmiştir.

İdarenin yetkilerinin kanunla sınırlanması yaklaşımı olağanüstü hallerde de geçerli bir anlayıştır. Yukarıda da değindiğimiz üzere, söz konusu hallerde kamu düzeninin bozulması nedeniyle idarenin yetkileri genişlemekte ve kişiler belirli hak ve özgürlüklerden mahrum kalabilmektedir. Ancak, buradaki yetki genişlemesi idareye keyfi bir işlem yapması için değil, bozulan kamu düzeninin yeniden tesisi için verilmektedir. Diğer bir ifadeyle, her ne kadar idarenin yetkileri genişlese ve kimi hak ve özgürlükler sınırlansa da olağanüstü hal yönetimleri, keyfilik ve denetimsizlik rejimi değil, esasları anayasa ile belirlenmiş hukuki bir yönetim şeklidir.⁷⁵ Konuya ilişkin olarak KKTC Anayasa Mahkemesi bir kararında Sıddık Sami Onar’a atıfla aşağıdaki ifadeye yer vermiştir.

*“Bütün bu hallerde görülüyor ki fevkalâde hallerin ve buhranlı zamanların rejimi hukuk dışı veya hukuk üstü bir rejim değildir. Hükûmete tanınan bu salâhiyetler onu hukuk kaidelerinin dışına veya üstüne çıkararak bir diktatör durumuna koymaz. Bu zamanlarda idare daha geniş bir salâhiyete mâlik olmak ve daha disiplinli bir rejim tatbik etmekle beraber bu rejim gene bir hukuk ve kanun rejimidir.”*⁷⁶

⁷³ KKTC YİM: 108/2005 D.1/2009. <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 11.03.2023.

⁷⁴ KKTC YİM: 170/2014 D.9/2017 <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 10.03.2023.

⁷⁵ **Kaya, Cemil** (2021) İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.74.

⁷⁶ KKTC AYM 21/85 D.9/87 <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 10.03.2023.

Mahkemenin yorumundan, olağanüstü yönetim usullerinde idarenin daha katı tedbirler alabilecek şekilde yetkilendirilmiş olmasının, onu hukuk dışı bir rejime dönüştüremeyeceğini ve söz konusu yönetim usulünün çerçevesinin anayasa ve yasalarla sınırlanması gerektiğini anlamaktayız. Daha açık bir ifadeyle, olağanüstü haller sınırlılık prensibine dayalı bir hukuksal rejimdir. Bu nedenle de olağanüstü hallerde idareye tanınan geniş yetkiler, demokratik devlet ve hukuk devleti ilke ve yaklaşımının bir parçasıdır.

Olağanüstü hallerin idarenin yetkilerine yansımada öne çıkan en önemli unsur idarenin takdir yetkisinin artmasıdır. Bu artış, idarenin yetki alanının genişlemesi ile ortaya çıkmakla birlikte, genel anlamda iki şekilde kendini göstermektedir: Söz konusu yetki genişlemesi, ya normal zamanda ilgili mevzuat ile idareye tanınan bir bağlı yetkinin takdir yetkisine dönüşmesinde ya da sınırlı takdir yetkisi olan bir alanda takdir yetkisi bulunmayan unsurların da takdiri duruma gelmesiyle ortaya çıkmaktadır.⁷⁷

KKTC Hukukunda da söz konusu sınırlılık prensibi hakimdir. KKTC Hukukunda olağanüstü haller ve söz konusu dönemlerde idareye tanınan yetkiler yasallık ilkesine uygun Anayasa ve 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası ile düzenlenmiştir. Bu bağlamda, Anayasa koyucu idareyi, olağanüstü durumun ortaya çıkmasına neden olan haller devam ettiği süreyle sınırlı olmakla birlikte sadece anayasada sayılan bazı temel hak ve özgürlükleri kısmen veya tamamen durdurulabilme yetkisi ile donatmıştır.⁷⁸ Dolayısıyla, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasının temel şartı olan yasallık ilkesi olağanüstü yönetimlerinde de bağlayıcı unsur olmaya devam etmektedir.

A. KKTC ANAYASASI'NIN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜK KAVRAMLARINA YAKLAŞIMI

1985 Anayasası'nda temel hak ve özgürlükler Anayasa'nın ikinci kısmında yer almakla birlikte, KKTC Hukukuna klasik insan hakları anlayışının hâkim olduğunu söyleyebiliriz. KKTC Anayasası'nda temel hakların niteliği, “Herkes,

⁷⁷ Kaya, s.75.

⁷⁸ KKTC Anayasası 126'ncı madde.

kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilemez, vazgeçilemez temel hak ve özgürlüklere sahiptir” şeklinde ifade edilmektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, KKTC Anayasası’nda temel haklar, KKTC sınırları içerisinde yaşayan her bireye özgü haklar olarak tanımlanmış ve herhangi bir ayrıma tabi tutulmamıştır. Diğer taraftan, insan haklarının klasik kişilik hakları olarak kabul edilmesi, söz konusu hakların bireyin kendi varlığı ile özdeşleşmiş haklar olduğu ve kendi isteğiyle dahi feragat edilemeyeceği sonucunu da doğurmaktadır. Bu noktada, bahse konu yaklaşımın, AİHS ile uyumlu olduğunu söyleyebiliriz.

KKTC Anayasa’nın 10(2) maddesinde yer alan “*Devlet, kişinin temel hak ve özgürlüklerini, kişi huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaştırmaya- cık biçimde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal bütün engelleri kaldırır, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlar*” hükmüyle KKTC Anayasası temel hak ve özgürlüklerin korunması hususunda, devlete pozitif ve negatif yükümlülükler getirmiştir. Bu madde uyarınca Anayasa koyucu idareye iki görev vermiştir. Birinci görev, temel hak ve özgürlüklere karşı sınırlayıcı ve ihlal edici engel oluşturan tüm engellerin kaldırılması, ikinci görev ise, bahse konu hakların devamlı olarak geliştirilmesi maksadıyla gerekli sosyal ve hukuksal düzenlemelerin yapılmasıdır. Bu kapsamda, devletin temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak etken bir rolü söz konusudur. Ayrıca, söz konusu maddenin 3’üncü fıkrasında yer alan “*yasama, yürütme ve yargı organlarının kendi sınırları içerisinde bu kısım kuralların uygulanmasını sağlama yükümlülüğü...*” hükmü gereği, söz konusu haklar idareye karşı bireyi korumakta iken, devletin organlarına anılan haklara karşı oluşan tehditleri bertaraf etmek yükümlüğü verilmiştir.

KKTC Hukukunda temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması hususunda, Anayasanın 11’nci maddesinde, AİHS paralelinde düzenlemeler yer almaktadır. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre insan haklarının sınırlandırılmasında 3 ölçüt temel alınmaktadır. Bu 3 ölçüte göre; sınırlama kanunla yapılmalı, meşru bir amaç için yapılmalı ve yapılan sınırlamalarda orantılılık esası korunmalıdır.⁷⁹ KKTC Anayasasının 11’inci maddesine göre de “*Temel hak ve özgür-*

⁷⁹ **Kaboğlu, İbrahim** (1999) *Özgürlükler Hukuku*, 5. Baskı, İstanbul, AFA Yayınları, s.64-66.

lükler, özüne dokunmadan, kamu yararı, kamu düzeni, genel ahlak, sosyal adalet, ulusal güvenlik, genel sağlık ve kişilerin can ve mal güvenliğini sağlamak gibi nedenlerle ancak yasalarla kısıtlanabilir.” Bu bağlamda, KKTC Anayasası’nda temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasında, AİHS ile aynı ölçütlerin esas alındığını ve KKTC iç hukukunda insan haklarının kısıtlanmasında yasallık ölçütünün hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

AİHM “yasallık” ölçütünü objektiflik ilkesinden hareketle açıklık, ulaşılabilirlik, aşırı takdir yetkisinden uzak ve herkes için geçerli kurallar olarak tanımlamıştır.⁸⁰ Devletin, bahse konu sınırlamayı yasal dayanağı olan ve kabul edilebilir nedenlerle yapması gerekmektedir. Ancak söz konusu nedenlerin neler olduğu açıkça listelenmek yerine genel ifadelerle tanımlanmıştır. Bunun temel nedeni ise hukuktaki öngörülebilirlik ilkesidir. Ulusal güvenliğe ve kamu düzenine karşı oluşan tehditler zaman ve duruma göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu nedenle, bahse konu hususların belirlenmesinde idarenin takdir yetkisi söz konusudur. Ancak idare bu takdir yetkisini kötüye kullanmamalıdır. Bu nedenle, ulusal güvenlik dahi söz konusu olduğunda devlet, hukukun üstünlüğü ilkesi gereği, aldığı kararlarında yasallık, temel insan hakları perspektifi ve AİHS 15’inci maddesinin sağladığı güvencelere bağlı kalmalıdır.⁸¹

Temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasında temel alınan diğer bir kriter ise “meşru amaç” ögesidir. AİHM’e yapılan başvurularda taraf devletlerin, hak ve özgürlüklerin kısıtlanması sürecinde izledikleri hukuksal yolun denetlenmesinde Mahkeme, “Meşru Amaç” ölçütünü belirleyici kriter olarak değerlendirmektedir.⁸² Bu bağlamda, KKTC Hukukunda hangi hallerin temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında meşru amaç ölçütüne uyacağı ayrıntılı olarak listelenmiştir. Buna göre; kamu düzeni, suçların önlenmesi, milli güvenlik, genel ahlakın korunması, kamu sağlığı gibi amaçlarla idare temel hakları kısıtlama yetkisine sahiptir.

⁸⁰ **Ergül, Ergin** (2015) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8’inci Maddesi Açısından Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi, *Danıştay dergisi*, 138, s.16.

⁸¹ **Ergül**, s.16-17.

⁸² **Kaboğlu**, s.67.

B. KKTC ANAYASASINDA OLAĞANÜSTÜ DURUMLAR

KKTC Anayasasında olağanüstü durumlar üç başlık altında düzenlenmiştir. Bunlar; 124'üncü madde de sayılan Tabii Afet ve Ağır Ekonomik Bunalım, 125'inci maddede düzenlenen Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması ve 127'nci maddede düzenlenmiş olan Sıkı Yönetim, Seferberlik ve Savaş Halidir.

1. Doğal Afet ve Ağır Ekonomik Nedenler

Olağanüstü durum ilanı gerektiren haller arasında kabul edilen doğal afet ve ekonomik nedenler, KKTC mevzuatında tek başlık altında ele alınmıştır. Anayasanın 124'üncü maddesine göre toplumun geneline karşı tehdit oluşturan “*Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde*”, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna, KKTC genelinde veya sadece belirli bölgeleri kapsayacak şekilde, üç ayı geçmemek koşuluyla olağanüstü durum ilan etme hak ve yetkisi tanınmıştır.⁸³

Görüldüğü üzere anayasa koyucu üç durumun varlığı halinde idareye olağanüstü durum ilan etme yetkisi vermektedir. Bunlar; tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar ve ağır ekonomik bunalımlardır. “Afet” kelime anlamı olarak, çeşitli doğa olaylarının neden olduğu beklenmeyen yıkım ve zararlardır. “tabii afet” ise; “*insan eliyle önlenemeyen sel, fırtına, deprem, dolu vb. felaketlerin her biri*” olarak tanımlanmaktadır.⁸⁴ 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasanın tefsir kısmında doğal afetler; “*yangın, deprem, su baskını ve benzeri haller*” olarak tasvir edilmiştir. Kavramsal tanımlamalardan hareketle tabii afetleri, öngörülemeyen ve birçok insanın mal ve canını kaybettiği ve hayatın doğal akışı ile kamu düzeninin bozulduğu durumlar olarak ifade edebiliriz.

Tehlikeli salgın hastalıklar ise, toplumsal sağlıkla ilgilidir. Konuya ilişkin olarak 56/1983 sayılı Yasa'da doğrudan bir tanıma yer verilmemiştir. Ancak, KKTC Hukukunda tehlikeli salgın hastalık yerine “Tehlikeli ve Bulaşıcı Hasta-

⁸³ Necatigil M. Zaim (2015) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukukunun Esasları. 1. Baskı, Lefkoşa, Işık Kitap Evi. s.425.

⁸⁴ TDK sözlük anlamı, <<https://sozluk.gov.tr/>> s.e.t. 13. 03. 2023.

lıklar” tanımlaması yapılmıştır. Bu kapsamda, 45/2018 sayılı bulaşıcı Hastalıklar Yasasının tefsir kısmında “Bulaşıcı Hastalık”; “*bulaşıcı olan ve kökeni veya kaynağı ne olursa olsun, insanlarda dikkate değer ölçüde zarara yol açan veya açabilecek bir rahatsızlık veya tıbbi bir durum.*” olarak tanımlanmıştır. Yine aynı kısımda “Tehlikeli Bulaşıcı Hastalık” ise; “*ciddi kamu sağlığı etkilerine sebep olduğunu ve uluslararası olarak hızlı biçimde yayıldığını göstermiş bulaşıcı hastalıklar*” olarak anlatılmıştır. Karantinaya ilişkin düzenlemelerin yapıldığı Fasıl 260’ın 2’nci maddesinde ise; “*Tehlikeli enfeksiyöz hastalık*”, *kolera, veba, çiçek, tifüs ve sarı hummayı anlatır ve Bakanlar Kurulunun bu Yasa uyarınca çıkaracağı bir bildiriyle bu Yasanın öngördüğü anlamda tehlikeli enfeksiyöz hastalık olduğu ilân edilen enfeksiyöz veya bulaşıcı nitelikte herhangi bir hastalığı da kapsar*”⁸⁵ şeklinde yorumlanmıştır.

Ağır ekonomik nedenler ise, diğer iki duruma göre daha soyut bir yaklaşımdır. Tabi afet ve tehlikeli salgın hastalık durumlarında hangi koşulların varlığı halinde olağanüstü durum şartının oluşacağı belliyken, ekonomik nedenlerde bu durum daha muğlaktır. Ancak, diğer olağanüstü durumu gerektiren hallerde olduğu gibi, ağır ekonomik nedenler de doğrudan kamu düzeni yani toplumun geneli ile ilgili bir sorundur. Literatürde ağır ekonomik nedenler ülkenin; üretim, tüketim, sağlık, eğitim ve ülke savunması gibi birçok alanını etkileyen, sosyal ve siyasal hayatı çökme noktasına getirebilen ve salt toplumsal dayanışma ile başa çıkılması güç olan ekonomik krizler olarak anlatılmaktadır.⁸⁶ Söz konusu bunalım dönemlerinde farklı nedenlerden kaynaklı olarak kamu düzeninin bozulması söz konusu olabilir. Bu nedenle Bakanlar Kurulunun, hangi hallerin ağır ekonomik bunalım olarak kabul edilebileceği konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır.⁸⁷

⁸⁵ **Ekinci, B. Eylem** (2020) “1985 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası’na Göre Olağanüstü Durumların Kapsamı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:69, S:3, s.1332.

⁸⁶ **Köse, Üzeyir** (2021) “Olağanüstü Hal İlanını Gerektiren Durumların İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, UMDE Dini Tetkikler Dergisi-UMDE Journal of Religious Inquires, C:4, S:1, s.152.

⁸⁷ **Ekinci**, s.1333.

2. Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Bozulması

KKTC Anayasasının 125'inci maddesinde, “*özgür demokratik düzeni veya temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde...*” olağanüstü hâl ilan edilebileceği hükme bağlanmıştır. Kanaatimizce, KKTC Hukukunda “Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması” nedeniyle olağanüstü durum ilan edilmesi tehlike ve yakın tehlike unsurlarının varlığıyla ilişkilendirilmiştir. Zira anayasa koyucu, söz konusu hallerde idarenin yetkili olabilmesini iki duruma bağlamıştır. İlk olarak, idare, kamu düzenini bozan yaygın şiddet olaylarının baş göstereceğine ilişkin ciddi belirtilerin ortaya çıkması halinde, olağanüstü durum ilan edebilecektir. Yani, bahse konu tehlike maddi boyutta ortaya çıkmasa dahi idare genel bir tehlikenin ciddi belirtileri var ise olağanüstü hâl ilan edebilecektir. Başka bir ifadeyle, idare olağanüstü durum ilan etmek için, olayların başlamasına gerek olmadan, ciddi belirtilen olması halinde de bir nevi önleyici tedbir olarak da olağanüstü hâl ilan edilebilir. İkinci durum ise genel tehlikenin vücut bulmuş hali yani; ülke içerisinde Anayasa ve yasalarca kurulmuş olan demokratik düzeni ortadan kaldırmaya yönelik ülke genelinde artan şiddet olaylarının baş göstermesi ve kamu düzeninin vahim bir şekilde bozulması halidir. Bu durumun oluşması halinde de idare, durumun gerektirdiği ölçüde ve geçici olarak Anayasa ve yasanın öngördüğü tedbirleri almaya yetkilidir.

AİHM şiddet olayları ve ülkenin kamu düzeninin bozulmasını “genel tehlike” prensibine göre değerlendirmektedir. Genel tehlike ayaklanma, ihtilal veya devleti yıkmaya yönelik bir eylem olabileceği gibi terör eylemi de olabilmektedir. Genel tehlikenin varlığı halinde devlet tehlikeyi ortadan kaldırmak için gereken tedbirleri takdir ve tayin yetkisine sahiptir.⁸⁸ Kanaatimizce, Mahkemenin genel tehlike yaklaşımı sıkıyönetim ve şiddet olaylarını birlikte barındıran kapsayıcı bir yapıdadır. Mahkeme, tehlikenin ulusun tümüne karşı olmasını öngörürken, olağanüstü durumun tüm ülke yanında kısmi olarak ilan edilebileceğini de belirtmektedir.⁸⁹

⁸⁸ Gözübüyük/Gölcüklü, s.426.

⁸⁹ Gözübüyük/Gölcüklü, s.427.

KKTC Hukukunda yaygın şiddet olayları oluşması halinde mevzuat, Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna, Cumhuriyet Güvenlik Kurulunun onayını almayı müteakip, toplumun bekasını korumak ve kamu düzenini sağlamak maksadıyla KKTC genelinde veya sınırlı bir bölgede üç ayı geçmemek koşuluyla olağanüstü durum ilan etme yetkisi vermiştir.⁹⁰

3. Sıkıyönetim, Seferberlik ve Savaş Hali

Savaş hali ve sıkıyönetim durumları olağanüstü hâl rejimleri arasında en ağırlıdır. KKTC Hukukunda ayrıntılı olarak düzenlenen bahse konu durumların hangi hallerde ilan edilebileceği Anayasa'nın 127'nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, “*olağanüstü durum ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya yurda veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve halkın bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması...*” hallerinde sıkıyönetim veya savaş hali ilan edilebilecektir.

Sıkıyönetim “... esas itibariyle ile normal hukukun askıya alınması ve memleketin veya bazı kısımlarının askeri yönetim tarafından idare edilmesi demektir.”⁹¹ Anayasa Mahkemesi bu yorumunda sıkıyönetimi hukuk düzeninin askıya alındığı bir durum olarak tanımlamaktadır. Kanaatimizce sıkıyönetim, olağanüstü rejimler arasında en ağırlılarından olmakla birlikte, KKTC Hukukunda sıkıyönetim durumlarında idarenin yetkileri ve alınabilecek tedbirler yasal mevzuat ile düzenlenmiş olması nedeniyle hukukun tamamen askıya alındığı bir yönetim değildir.

Seferberlik hali ise, savaş hali öncesinde hazırlıkların yapıldığı bir süreci anlatmaktadır. KKTC Hukukunda seferberlik 17/1980 Sayılı Seferberlik Yasası ile düzenlenmiş, ancak yasada seferberliğin tanımı yapılmamıştır. Literatürde ise seferberlik, “*Devletin tüm güç ve kaynaklarının, başta askeri güç olmak üzere,*

⁹⁰ Necatigil, s.426.

⁹¹ KKTC AYM 16/82D.1/83 <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 10.03.2023.

savaşın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanması, toplanması, tertiplenmesi ve kullanılmasına ilişkin bütün faaliyetlerin uygulandığı; hak ve hürriyetlerin kanunlarla kısmen veya tamamen sınırlandırıldığı haldir.”⁹² 17/1980 Sayılı Seferberlik Yasası'nın tefsir kısmında ise “Genel Seferberlik”; “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin egemenliğinde olan toprakların bütünü üzerindeki seferberlik uygulaması” olarak tanımlanmıştır.

Savaş hali ise, devletin bekasını temin etmek, millî menfaatleri sağlamak ve millî hedefleri elde etmek amacıyla, yürütülen savaşın ilanından kaldırıldığı ana kadar geçen süreçte hak ve hürriyetlerin kanunlarla kısmen veya tamamen sınırlandırıldığı durumdur.⁹³

C. KKTC'DE OLAĞANÜSTÜ DURUMLARDA İDAREYE TANINAN YETKİLER

1. İlan ve Kaldırma Yetkisi

KKTC Hukukunda olağanüstü durumlarda ilan yetkisi durumun nevine göre değişkenlik göstermektedir. Olağanüstü Durum Yasasının 3'üncü maddesi uyarınca, doğal afet, salgın hastalıklar ve ağır ekonomik kriz durumları ortaya çıkması halinde olağanüstü durum ilanı kararı doğrudan doğruya Bakanlar Kurulunun yetkisindedir. Alınan karar Cumhuriyet Meclisinin onayına müteakip Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmektedir.

Ancak, kamu düzenine, ulusal güvenliğe ve demokratik sisteme yönelik vahim tehlike belirtilerinin olması veya icra edilmesi halinde, karar için Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'nın önerisinin alınması koşulu aranmaktadır. Bu karar da derhal KKTC Meclisinin onayına sunulmak zorundadır. Yasa koyucu, durumun gerekliliğine uygun olarak Meclis tatilde ise derhal acil toplantıya çağırılmasını ve onay için üye tam sayısının salt çoğunluğunu koşul olarak belirlemiştir. Onaylanan karar ise hem Resmî Gazetede yayınlanmakta ve hem de basın yayın organları vasıtasıyla kamuoyuna duyurulmaktadır. Yapılan kamuoyu

⁹² T.C.'nin 2941 Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nun 3'üncü maddesi.

⁹³ T.C.'nin 2941 Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nun 3'üncü maddesi.

bildirgesi, mutlak surette, olağanüstü durumun hangi tarihler arasında ve ülkenin hangi bölgelerinde geçerli olacağını açıkça ihtiva etmek zorundadır. Bu bakımdan, KKTC Hukukunda olağanüstü durum ilanı usulünde AİHS'nin tam bildirim prensibine uyulduğunu söyleyebiliriz.⁹⁴

Olağanüstü durumlarda süre sınırı üç ay olarak belirlenmiştir. Ancak ilk oylama sırasında Cumhuriyet Meclisi Olağanüstü durum kararını veya süresini değiştirme veya doğrudan kaldırma yetkisine sahiptir. Ayrıca, yetkili idari makamın talebi üzerine Bakanlar Kurulunun uzatma kararı alması halinde karar tekrar Cumhuriyet Meclisinin onayına sunulmaktadır. Olağanüstü durum kararı her seferinde iki ayı geçmemek üzere uzatabilir.

Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali ilanına ilişkin usul ve yöntemler diğer iki olağanüstü duruma göre bazı farklılıklar içermektedir. Sıkıyönetim veya savaş hali durumlarının ilanında, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Cumhuriyet Güvenlik Kurulunun onayını almayı müteakip, alınan kararı derhal Cumhuriyet Meclisinin onayına sumak zorundadır. Kanaatimizce, savaş hali ve sıkıyönetim durumlarında olağanüstü hâl ilanı kararının diğer iki durumdan farklı olarak Cumhuriyet Meclisinin onayına sunulması, idarenin alacağı ağır tedbirlerin meşruiyetinin sağlanmasına ilişkin ihtiyacın doğal gerekliliğidir. Sıkıyönetim seferberlik veya savaş ilanı oylamasında Cumhuriyet Meclisinin üye tam sayısının salt çoğunluğu oranı aranmaktadır.

Bahse konu durum hasıl olduğunda süresi üç ayı geçmemek üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilân edebilir.

⁹⁴ Taraf devletler, 15'nci maddenin 3'üncü fıkrası uyarınca, olağanüstü hâl ilanına dair, nedenler, alınan tedbirler, ilanın sonlanması halinde yürürlükten kaldırıldığı tarih hakkında ayrıntılı bir bildirim Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine vermekle yükümlüdür. “*Tam Bildirim*” olarak da adlandırılan bu bildirim uyarınca taraf devlet, olağanüstü hâl ilanına ilişkin olarak, yer zaman, kapsam, nedenler ve alınan tedbirlerin gerekçelerine dair ayrıntılı rapor niteliğinde bir bilgilendirme yapmak zorundadır. Aksi takdirde, alınan karar ve tedbirlerin madde 15 kapsamında değerlendirilemeyeceği öngörülmektedir. **Dost, Süleyman** (2017) Olağanüstü Hallerde İnsan Hakları ile İlgili Yükümlülüklerin Askıya Alınması ve Türkiye, İstanbul, Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences, ss. 267-269. Edited by Hakan Kâhya, IBAD Preceeding içinde (s. 261-272).

Cumhuriyet Meclisi Sıkıyönetim kararını her seferinde iki ayı geçmemek koşuluyla uzatabilir veya kaldırabilir. Ancak savaş halinde diğer durumlardan farklı olarak uzatılmada süre koşulu aranmamaktadır.

Ayrıca, KKTC Anayasası'nın 91'inci maddesinde de "Savaş Hali İlanı ve Silahlı Kuvvetlerin Kullanılmasına İzin Verme" yetkisinin öncelikle Cumhuriyet Meclisine verildiğini görmekteyiz. Ancak maddenin ikinci fıkrasında anayasa koyucu, "*Ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve Cumhuriyet Meclisinin toplanamaması nedeniyle, silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde, saldırının yapıldığı anda, silahlı kuvvet kullanılmasına karar vermeye Cumhurbaşkanı da yetkilidir*" demek suretiyle bu yetkiyi sınırlı hallerde de olsa Cumhurbaşkanı'na da vermiştir. Fakat alınan kararın en kısa sürede Cumhuriyet Meclisince yapılacak toplantıda karara bağlanması şartı bulunmaktadır.

Cumhuriyet Meclisi söz konusu kararı oylarken onaylamanın yanı sıra gerekli görülmesi halinde sıkıyönetim kararını değiştirme, süresini uzatma, kısaltma veya doğrudan kaldırma yetkisine de sahiptir.

Seferberlik halinde ise, 17/1980 Sayılı Seferberlik Yasası'nın 4(1, 2, 3, 4)'üncü maddesi uyarınca ilan yetkisi; Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığının teklifi ile veya görüşü alınmak kaydıyla Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Buna göre Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti egemenliği üzerindeki topraklar üzerinde savaş hali veya savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi halinde idare, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisinin onayı ile seferberlik ilan edebilir. Seferberlik Cumhuriyet Meclisince onaylandığı gün yürürlüğe girer ve Resmî Gazetede yayınlanır. Eğer meclis onay vermez ise aynı gün yürürlükten kalkar. İlan edilen seferberlik, "*... ilanını gerektiren hal ve şartlara göre ve Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığının değerlendirmesine bağlı olarak...*" genel seferberlik veya kısmi seferberlik şeklinde uygulanabilir. Seferberlik ilanının kaldırılması yetkisi ise, yine yetkide paralellik ilkesi gereği Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığının teklifi ile veya görüşü alındıktan sonra Bakanlar Kuruluna aittir. Kaldırılma kararı Resmî Gazetede yayınlanmayı müteakip yürürlüğe girer.

2. Yasa Gücünde Kararname Çıkarma Yetkisi

KKTC Anayasası'nın 128'inci maddesi uyarınca, olağanüstü dönem yasa gücünde kararname (YGK) çıkarma yetkisi Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulundadır. Olağanüstü durum YGK'larında temel esas yetkinin kapsamının *durumun gereklilikleri* ile sınırlandırılmış olmasıdır. Yani Bakanlar Kurulu, çıkaracağı YGK'larda orantılılık ve gereklilik ilkelerine uygun hareket etmekle yükümlüdür. Bahse konu kararnameler, Cumhuriyet Meclisinin onayına tabi olmakla birlikte, söz konusu kararnamelerin geçerlilik süresi ile ilgili olarak 128'inci maddede iki husus öngörülmüştür. İlk olarak, bahse konu kararnamelerin yürürlük süresi, olağanüstü durumun süresiyle sınırlandırılmıştır. Yani, eğer olağanüstü durum 3 ay için çıkarılmış ve hakkında uzatılma kararı alınmamış ise çıkarılan yasa gücünde kararnamede bu süre sonunda kendiliğinden hükmünü yitirmektedir. Bunun yanında ikinci sınırlama ise meclis onay sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Meclis çıkarılan YGK'nın süresini uzatma ve kısaltma yetkisi olduğu gibi, onaylamayarak doğrudan kaldırma yetkisi de bulunmaktadır.⁹⁵

Diğer taraftan, olağanüstü dönem YGK yetkisi, Anayasa'nın 112'nci maddesi uyarınca düzenlenen Olağan dönem YGK'larından daha geniş bir yetkidir. Olağan dönem YGK'ları yalnız ivedilik arz eden ekonomik konularda çıkarılabilmekte ve herhangi bir şekilde hak ve hürriyetlere sınırlamalar getirilememekte iken, olağanüstü dönem YGK'ları "*olağanüstü durumun veya sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda*" çıkarılabilmekte ve gereklilik ilkesine uygun olarak kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlamaya yönelik tedbirler ihtiva edebilmektedir.

Temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında "yasallık ilkesi" arandığına değinmiştik. Bu bağlamda, YGK ile temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ilk nazarda yasallık ilkesine aykırı bir durum yarattığı izlenimi vermektedir. Ancak, idarenin olağanüstü hallerde sahip olduğu YGK yetkisinin çerçevesi yine Anayasa ile çizilmiş bir bağlı yetki niteliğindedir. Her ne kadar takdir yetkisi genişlemiş olsa da Anayasanın 128(1)'inci maddesi gereği, idare söz konusu yetkiyi

⁹⁵ Necatigil, s.426-427.

olağanüstü durum ve sıkıyönetimin gerektirdiği ölçüde kullanabilmektedir. Anayasa'nın 127 (3)'üncü maddesinde idarenin yalnız “sıkıyönetimi gerektiren nedenlerin giderilmesi ile sınırlı olmak koşuluyla, sıkıyönetim süresince yürürlüğü kısmen veya tamamen durdurulan Anayasa maddeleri açıkça gösterilir ve böyle bir sıkıyönetim ilanında, sadece Anayasanın 126. maddesinin (2) fıkrasında belirtilen maddelerin yürürlüğünü...” durdurulabileceğini hükme bağlamıştır. Bu kapsamda, idarenin YGK ile hangi hak ve özgürlükleri sınırlayabileceği anayasa da listeleme usulü ile sayılmıştır. Bu bakımdan Anayasa koyucunun idareye keyfi bir düzenleme yetkisi vermediğini söyleyebiliriz. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi bir kararında, “Yasa yapma Cumhuriyet Meclisinin yetkisi dahilindedir ve herhangi bir yasanın Anayasaya aykırı olabilmesi için belli bir madde veya kuruluşa ters düşmesi gerekir. Anayasanın 128. maddesi altında Olağanüstü Durum süresince Bakanlar Kurulunun, Resmî Gazetede yayınlanması ve derhal Meclisin onayına sunulması koşulu ile, yasa gücünde kararname çıkarılma yetkisinin mevcut olduğu bir gerçektir. Bakanlar Kurulunun böyle bir yetkiye sahip bulunması yasayı geçersiz kılmaz.”⁹⁶ yorumunda bulunmuştur. Mahkemenin yorumundan, YGK ile yapılan düzenlemenin Meclis onayına sunulması nedeniyle, yasallık ölçütünün gerçekleştiğini anlamaktayız.

3. Bazı Hal ve Şartlar Meydana Geldiğinde Kuvvet İsteme Yetkisi

KKTC Anayasası, gereklilik koşuluna uygun olarak, anılan olağanüstü durumların bertaraf edilmesi maksadıyla idareye geniş yetkiler vermektedir. Bu kapsamda, kuvvet isteme yetkisi, KKTC Bakanlar Kurulunun olağanüstü durum yönetimi sürecinde aldığı tedbirlerin uygulanmasına yönelik aldığı ek bir tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır.

56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası'nın 16 ve 17'nci maddeleri uyarınca, “Olağanüstü Durum ilânını gerektiren nedenlerin ortadan kaldırılması amacıyla alınan önlemleri uygulama amacıyla öncelikle Emniyet Örgütünden, bunun yeterli görülmemesi halinde de Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığından yardım isteyebilir.”

⁹⁶ KKTC AYM 21/85 D.9/87 <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.asp>> s.e.t. 10.03.2023.

Bakanlar Kurulunun kuvvet isteme yetkisini kullanması için gereklilik koşulu aranmaktadır. Buna göre Bakanlar Kurulunun bu kararı alabilmesi için, ilan olunan olağanüstü durum kararına binaen uygulamaya konulacak olan tedbirlerin kuvvet kullanımını zorunlu kılması gerekmektedir. Bu noktada, sıkıyönetim ve artan şiddet olaylarının bastırılmasına dair alınan tedbirlerin bu kategoride olduğu açıktır. Ancak, kanaatimizce ekonomik buhran dönemlerinde alınan katı ekonomik tedbirlerin kuvvet kullanımına ihtiyaç duyması daha az öngörülen bir durumdur.

4. Kamu Hak ve Özgürlüklerini Sınırlama Yetkisi

İdarenin temel hak ve özgürlükleri kısıtlama yetkisinin hangi hallerde kullanılabileceği hem uluslararası hukukta hem de devletlerin iç hukukunda ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Bu noktada, temel yaklaşım sınırlamanın ölçülülük ilkesine uygun olarak yasalarla yapılmasıdır. Kanuni idare ilkesinin de bir gereği olarak hiçbir organ, Anayasa ve yasaların açıkça vermediği bir yetkiyi kullanmaz.⁹⁷ Her ne kadar, olağanüstü hâl rejimleri bu noktada istisnailek oluşturmakta olsa da bu durum olağanüstü yönetim rejimlerinde de geçerlidir.

KKTC Hukukunda, olağanüstü durumlarda kamu hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması, bazı yönleriyle AİHS prensiplerine göre farklılık göstermektedir. AİHS 15(2)'de dokunulmaz hak ve özgürlükler belirlenmiş ve bunların hiçbir durum altında kısıtlanamayacağı belirtilmiştir. Kısıtlanabileceği öngörülen diğer haklar için ise uluslararası hukuk kurallarına aykırı olmama, ölçülülük ilkesine bağlı kalınmak kaydıyla sınırlama şartları getirilmiştir.

KKTC Hukukunda ise Anayasa koyucu, olağanüstü durumlarda idarenin yetkileri belirlenirken AİHS'in yaklaşımından farklı olarak, Anayasanın 126(2)'nci ve 127 (3)'üncü maddelerinde hangi hak ve özgürlüklerin askıya alınabileceğini listelemek suretiyle belirlemiştir. Yani idare bu konuda bağlı yetkili kılınmıştır. Bu kapsamda Anayasanın 126(2)'nci maddesine göre; Olağanüstü durum ilanı halinde Anayasanın, *Madde 16: Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği*, *Madde 20: Konut Dokunulmazlığı*, *Madde 21: Haberleşme Özgürlüğü*, *Madde 22: Gezi ve Yerleşme Özgürlüğü*, *Madde 24: Düşünce, Söz ve Anlatım Özgürlüğü*, *Madde*

⁹⁷ Ekinci, s.737.

32: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, Madde 33: Dernek Kurma Hakkı, Madde 41: Kamulaştırma ve El Koyma (5) (ç) Anlaşmazlık çıktığı takdirde bir hukuk Mahkemesince saptanacak tam ve hakkaniyete uygun bir tazminatın hemen veya yasanın belirleyeceği beş yılı aşmayan taksitlerle ödenmesi koşuluyla, Madde 42: Vakıf Mallarla İlgili Kamulaştırma, El Koyma ve Sınırlandırma, Madde 48: Çalışma Özgürlüğü, Madde 49: Çalışma Hakkı ve Ödevi: (3) Kimse zorla çalıştıramaz. Angarya yasaktır. Ancak, hükümlülerin, hükümlülükleri süresince rehabilitasyon amacıyla çalıştırılmaları zorla çalışma sayılmaz, Madde 53: Sendika Kurma Hakkı, Madde 54: Toplu Sözleşme ve Grev Hakkı maddelerinin yürürlüğü durdurulabilecektir.⁹⁸ Anayasa Mahkemesine göre, anayasa koyucunun olağanüstü durumlarda idarenin hangi maddeleri askıya alabileceği ve durdurabileceğini açıkça belirtmiş olması nedeniyle, idare açısından bir sınırlılık hali oluşturulmuştur. Bahse konu hüküm gereği, olağanüstü durumlarda başka maddelerin yürürlüğünün durdurulması mümkün değildir.⁹⁹

Olağanüstü durumlara temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin bir diğer konu ise yetkinin hangi makamda olduğudur. KKTC Hukukunda kamu hak ve özgürlüklerin olağanüstü durumlarda kısıtlanmasında yetkili makam, ilan olunan duruma göre değişiklik göstermektedir. Eğer 124'üncü madde kapsamında olağanüstü durum ilan edilmiş ise yetkili makam Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruludur. Bahse konu durumlarda Bakanlar Kurulunun yetkileri, yasada öngörülen tedbirleri almak suretiyle olağanüstü durum nedenlerinin ortadan kalkması için gerekli önlemleri almaktır.¹⁰⁰ Bu bağlamda, 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası'nın 4(1)'inci maddesine göre Bakanlar Kurulu;

⁹⁸ Necatigil, s.427.

⁹⁹ "1985 Anayasasının 126(2) maddesinde Olağanüstü Durum ilânında hangi Anayasa maddelerinin yürürlüğünün durdurulacağı açıkça belirlenmiş olduğuna göre bunlar dışında sair Anayasa maddelerinin yürürlüğünün de yasa ile durdurulması söz konusu olamaz." KKTC AYM 21/85 D.9/87 <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 20.02.2023.

¹⁰⁰ KKTC AYM 21/85 D.9/87 <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 10.03.2023.

“Olağanüstü Durum ilân edilen bölge veya bölgelerde ekonominin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi amacı ile mal, sermaye ve hizmet piyasalarının yönlendirilmesi, vergi, para, kredi, kira, ücret ve fiyat politikalarının belirlenmesi, çalışma yasasına ilişkin her türlü önlem ve yükümlülüklerin saptanması, düzenlenmesi ve izlenmesi, ilgili bölge veya bölgelere yeterli araç ve gereçle güvenlik kuvveti gönderilmesi için gerekli gördüğü önlemlerin alınmasına ve bunların uygulanmasına ilişkin belirlemeleri yapmaya yetkilidir.”

Diğer taraftan, 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası'nın 3(1)(b) maddesinde yer alan “... özgür demokratik düzeni ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması halinde...” ise olağanüstü durum ilanı ve yetkileri Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı ile Bakanlar Kuruluna verilmiştir.¹⁰¹ Bu bağlamda 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası 5(1)'nci maddesinde yer alan görev ve yetkiler kısmında, artan şiddet olayları hallerinde; ülke içerisinde yaşayan herkesin seyahat özgürlüğünün kısıtlanabileceği, eğitime ara verilebileceği, gerekli görülen bina ve benzeri yapıların olağanüstü durum süresince yönetim tarafından kullanılabilmesi, devlet dairesinde çalışan personel ve hizmet araçlarından yararlanılabileceği, haberleşme özgürlüğünün kısıtlanabileceği, grev, toplantı, gösteri ve benzeri faaliyetlerin kaldırılabilmesi, ekonominin kontrolü maksatlı ticaret üzerine düzenlemelerin yapılabileceği, ihtiyaç duyulan ürünlerin üretim ve dağıtımının yönetim tarafından kontrol altına alınabileceği ve ülkeye giriş çıkışların kısıtlanabileceği hükme bağlanmıştır.

Ayrıca, söz konusu Yasanın 5 (2) maddesi uyarınca, Yasanın 3(b)(1) maddesinde belirtilen durumların meydana gelmesi halinde ise “*Güvenlik Kuvvetleri Komutanı, (1). fıkrada belirtilenlere ek olarak yasada açıkça belirtilen önlemleri almaya da yetkili kılınmıştır.*”¹⁰² Kanaatimizce yasa koyucu, temel hak ve özgür-

¹⁰¹ KKTC AYM 21/85 D.9/87, <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 10.03.2023.

¹⁰² Buna göre 3(1) maddesinde belirtilen koşulların oluşması halinde Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı, “*Sokağa çıkma yasağı veya buna ilişkin sınırlama koymak; Kişilerin veya araçların belli yerlerde veya belli saatlerde dolaşmalarını, hareket etmelerini veya toplanmalarını yasaklamak; Kişilerin üstünü, araçlarını, eşya ve özel kağıtlarını aramak, suç aracı veya delil niteliğinde*

lüklerin sınırlanmasına ilişkin yetkileri, durumun vahametine bağlı olarak farklı makamlara vermiştir. Ülkede meydana gelebilecek olan yangın, sel, deprem, sağın hastalık ve ekonomik krizlerde olağanüstü durum ilanı ve buna ilişkin yetkiler Bakanlar Kurulundayken, anayasal düzene karşı oluşabilecek yaygın şiddet olaylarında her iki makama, sıkıyönetim seferberlik ve savaş hallerinde ise doğrudan Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığına verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nde açılan bir davada, 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası'nın 4'üncü maddesinin Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığına Anayasada verilmeyen yetkileri verdiği ve bu nedenle Anayasanın 3'üncü maddesinde

olanlarına el koymak; Hangi amaçla kullandığına bakılmaksızın gerçek veya tüzel kişilerin kullandığı bütün yapı ve eklentilerinde gece veya gündüz arama yapmak, suç aracı veya suç delili niteliğinde olan eşyaya el koymak; Olağanüstü durum ilân edilen bölge sakinleriyle bu bölgeye dıştan girecek kişiler için kimlik belirleyici belge taşıma zorunluluğu koymak; Dernek, vakıf, sendika ve meslek kuruluşlarının çalışmalarını izne bağlamak, durdurmak veya yasaklamak; Gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilânı ve benzerlerinin basılmasını, çoğaltılmasını, yayınlanmasını ve dağıtılmasını yasaklamak, bunlardan Olağanüstü Durum bölgesi dışında basılmış veya çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını yasaklamak veya izne bağlamak; basılması veya dağıtılması yasaklayan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri yayımları toplatmak; Resmî ve yarı resmî kurum ve kuruluşlarla bunlara bağlı birimlerde çalışan personelden Olağanüstü Durum ilânını gerektiren nedenlerin ortadan kaldırılması veya alınacak önlemlerin uygulanması bakımından görev başında kalmaları sakıncalı görünenlerin görev yerlerini değiştirmek veya görevden geçici olarak uzaklaştırmak; Söz, yazı, resim, film, plâk, ses ve görüntü bantları ve sesle yapılan her türlü yayımı denetlemek, gerektiğinde sınırlamak veya yasaklamak; Resmî ve yarı resmî kurum ve kuruluşlarla gerçek ve tüzel kişilerin sahip olduğu telsiz, telefon ve diğer haberleşme sistemlerini denetlemek, hizmet için bunlardan öncelikle yararlanmak, gerektiğinde faaliyetlerini durdurmak veya el koymak; Resmî ve yarı resmî Devlet kurum ve kuruluşları ile özel kişilere ait kuruluşlara ve bankalara kendi iç güvenliklerini sağlamak için özel koruma önlemleri aldırarak veya önlemlerin artırılmasını sağlamak; Tiyatro, piyes gibi temsili oyunları ve sinemalarda halka gösterilen filmleri denetlemek, gerektiğinde durdurmak veya yasaklamak; İzinli de olsa her türlü silâh veya mermi bulundurulmasını, taşınmasını izne bağlamak veya yasaklamak; Her türlü cephane, bomba, tahrip maddesi, patlayıcı madde, radyoaktif madde, gaz veya benzeri maddelerin bulundurulmasını, hazırlanmasını, yapılmasını veya taşınmasını yasaklamak, bunları veya bunların hazırlanmasına veya yapılmasına yarayan eşya, alet veya araçların teslimini istemek veya toplatmak; Kamu düzeni veya kamu güvenliğini bozabileceği kanısını uyandıran kişi veya toplulukların bölgeye girişini yasaklamak; Kamu düzeni veya kamu güvenliğini bozabileceği kanısını uyandıran kişilerin bölge içinde belirli yerlere girmesini veya yerleşmesini yasaklamak; Bölge içinde güvenliklerinin sağlanması gerekli görülen tesis veya örgütlerin bulunduğu alanlara giriş-çıkışı veya buralara yerleşmeyi düzenlemek, sınırlamak veya yasaklamak” yetkilerine sahiptir.

belirtilen egemenliğin kayıtsız şartsız halka ait olduğu ilkesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Bahse konu davada Mahkeme;

“Yasanın 4. maddesinin (2). fıkrasının Güvenlik Kuvvetlerine Anayasanın öngörmediği yetkiler verdiği cihetle Anayasanın Başlangıç Kısmı ile 3. maddesine de aykırı düştüğü iddia edilmiştir. İlgili fıkra Olağanüstü Durumun özgür demokratik düzeni ortadan kaldırmağa yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları nedeni ile kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması halinde Bakanlar Kurulu tarafından Yasanın (1). fıkrası kapsamında alınan kararların uygulanmasına ilişkin sorumluluğunun Güvenlik Kuvvetleri Komutanına ait olmasını öngörmektedir. Diğer bir deyimle bu kararları uygulama sorumluluğu Güvenlik Kuvvetleri Komutanına verilmektedir. Böyle bir sorumluluğun güvenlikten sorumlu bir komutana verilmesi ise doğaldır ve bunun Anayasanın ne Başlangıç Kısmına ne de egemenlikle ilgili 3. maddesine ters düşen bir yanı vardır”¹⁰³ yorumunda bulunarak, artan şiddet olayları ve anayasal düzene karşı oluşan tehditlerde ülkenin silahlı kuvvetlerine geniş yetkiler verilmesini Anayasal çerçevede hukuka uygun olduğunu belirtmiştir.

SONUÇ

Her ne kadar, insan haklarının korunması amacıyla hem iç hukukta hem de uluslararası hukukta idarenin yetkilerinin sınırlı olması ve kanuna dayanması hususunda birçok düzenleme yapılmış olsa da olağanüstü durumlarda idarenin yetkilerinin genişlemesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. İlk bakışta, idarenin yetkilerinin genişlemesi ve buna bağlı olarak temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı tedbirlere başvurulmasının demokratik hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmadığı izlenimi oluşsa da olağanüstü hâl (durum) ilanlarının demokratik sistemin devamı için gerekli bir yöntem olduğu anlayışı öne çıkmakta ve alınan kısıtlayıcı tedbirler zaruret hali prensibiyle meşrulaştırılmaktadır. Teorisyenlerin üzerinde durduğu zaruret hali yaklaşımının, devletin olmadığı yerde bireysel haklardan söz edilemeyeceğinden dolayı son derece önemli olduğu açıktır. Ancak, her ne şart altında olursa olsun, idarenin “kanuni idare” ilkelerine uygun hareket etmesi ve

¹⁰³ KKTC AYM 21/85, D.9/87, <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx>> s.e.t. 10.03.2023.

işlem ve eylemlerinde hukuka uygunluk, meşru amaç ve ölçülülük prensiplerine uygun davranması gerekmektedir. İdarenin söz konusu yetkilere aykırı hareket etmesi halinde ise, alınan tedbirler keyfi takdir yetkisi kullanımına varan sonuçlar doğurabilecektir. Bu nedenle, olağanüstü hâl rejimlerinde dahi idarenin, temel hukuk prensiplerine bağlı kalması gerekmektedir.

KKTC Hukukunda, idarenin olağanüstü durumlardaki yetkileri, kanuni idare ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenmiştir. Bu bağlamda, KKTC Anayasasında, olağanüstü hâl uygulamaları açısından, izlenecek usul ve yöntemler ile idareye tanın yetkilerin Anayasa'nın 124, 125, 126, 127 ve 128'inci maddelerinde ayrıntılı olarak düzenlenmiş olması hasebiyle, KKTC Hukukunda "Anayasal model" teorisinin hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

KKTC Anayasasında, AİHS'in 15'inci maddesi ile uyumlu olarak, temel hak ve özgürlüklerin ancak kanunla sınırlanabileceği öngörülmüş ve bu koşul olağanüstü durumlarda idarenin bu yöndeki yetkilerinin sınırlarının belirlenmesinde de geçerli kılınmıştır. Ayrıca, anayasa koyucunun söz konusu hallerde idarenin yetkilerini ve alınacak tedbirleri, mevcut durumun gerekleriyle orantılı olarak artırdığını da görmekteyiz. Bu bakımdan, KKTC Anayasasında öngörülen olağanüstü durum rejiminin uluslararası hukukunda gereği olan yasallık, orantılılık ve ölçülülük ilkelerini karşıladığını değerlendirmekteyiz. Ayrıca, KKTC yasalarında, olağanüstü durum ilanı sonrası idarenin yetkilerinin süre yönünden sınırlanmış olması ve meclis onayı koşulunun aranması yine meşruiyet ve geçicilik ilkelerine uygun bir yaklaşımdır.

İdarenin yetkilerinin sınırlı olması yaklaşımının bir gereği olarak, anayasa ve kanunlarca idareye tanınacak yetkilere belirlilik ve öngörülebilirlik prensipleri aranmaktadır. Bu bakımdan incelediğimizde, KKTC Anayasası ve 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası'nın kapsamlı düzenlemeler ihtiva ettiği olduğu görüşündeyiz. Söz konusu mevzuatta, yetkinin sınırları katı olarak çizilmiş ve hangi hallerde idarenin hangi yetkilere haiz olacağı açıkça belirtilmiştir. Yine, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması noktasında ise, AİHS'in yaklaşımından farklı olarak anayasa koyucu dokunulmaz hakları belirtmek yerine doğrudan hangi hakların kısıtlanabileceğini listeleme usulü ile saymıştır. Bu bakımdan, KKTC Hukukunda idareye olağanüstü durumlarda dahi aşırı takdir yetkisi tanınmadığını ve sınırların kesin çizgilerle belirlendiğini ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akıllıoğlu, Tekin** (2017) “Temel Hakların Durdurulması”, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Yargısı, C:33, S:1, s.61-82.
- Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil** (2009) Türk İdare Hukuku, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil** (2021) Türk İdare Hukuku. 13. Baskı, Ankara, Savaş Yayınları.
- Altındağ, Halil** (2016) İdarenin Yargısal Denetiminde Kanunilik Blokunun Genişlemesi, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları.
- Balta, B. Tahsin** (1968-1972) İdare Hukukuna Giriş, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Ceylan, Mahmut** (2021) İdari Yaptırımların Düzenlenmesinde ve Uygulanmasında Yetki, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Çekiç, M. İsmail** (2019) İdare Hukuku Açısından Ruhsat, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Çolak, Çağrı** (2021) “Türkçe Kamu Yönetimi Terminolojisinde Kronik Bir Sorun: İdare/Yönetim Ayrımının Eksikliği”, Avrasya Terim Dergisi, C:9, S:2, s.27-37.
- Doğan, İlyas** (2016) Devletler Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Astana Yayınları.
- Dost, Süleyman** (2017) Olağanüstü Hallerde İnsan Hakları ile İlgili Yükümlülüklerin Askıya Alınması ve Türkiye, İstanbul, Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences, ss.267-269. Edited by Hakan Kâhya, IBAD Preceeding.
- Ekinci, B. Eylem** (2020) “1985 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası’na Göre Olağanüstü Durumların Kapsamı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:69, S:3, s.1327-1352.
- Ergül, Ergin** (2015) “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8’inci Maddesi Açısından Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi”, Danıştay dergisi, 138, s.9-31.
- Erhürman Tufan** (2012) İdari Yargılama Hukuku; Türk ve İngiliz Hukuk Sistemleriyle Karşılaştırmalı Bir İnceleme, 1. Baskı, Lefkoşa, Işık Kitabevi.
- Esen, Selin** (2008) Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejimi, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Göckün, Muhammed** (2017) İdari İşlemin Konu Unsuru, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları.
- Gözler, Kemal** (2003) İdare Hukuku, 1. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi.

- Gözler, Kemal** (2016) Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 9. Baskı, Bursa, Ekin Yayın Evi.
- Gözübüyük, A. Şeref** (1999) Yönetim Hukuku, 13. Baskı, Ankara, Turan Kitabevi.
- Gözübüyük, A. Şeref** (2016) Yönetim Hukuku, 34. Baskı, Ankara, Turhan Kitap Evi.
- Gözübüyük, A. Şeref/Gölcüklü, Feyyaz** (2016) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, 11. Baskı, Ankara, Turhan Kitap Evi.
- Gözübüyük, A. Şeref/Tan, Turgut** (2003) İdare Hukuku, Ankara, Turan Kitabevi.
- Gözübüyük, A. Şeref/Tan, Turgut** (2006) İdare Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, A. Şeref/Tan, Turgut** (2011) İdare Hukuku Cilt 1 Genel Esaslar, 8. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Günday, Metin** (2017) İdare Hukuku, 11. Baskı, Ankara, İmaj Yayın Evi.
- Hasoğlu, Aynur** (2018) “Danıştay Kararları Işığında Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:9, S:33, s.123-142.
- Kaboğlu, İbrahim** (1999) Özgürlükler Hukuku, 5. Baskı, İstanbul, AFA Yayınları.
- Kapani, Münci** (2013) Kamu Hürriyetleri, 7. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Karahanogulları, Onur** (2018) İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler, 4. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Kaya, Cemil** (2021) İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Konuk, Mithat** (2016) “Olağanüstü Hal Kapsamında Yayımlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Özellikleri” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:65, S:4, s.2177-2194.
- Köküsarı, İsmail** (2015) Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınları.
- Köse, Üzeyir** (2021) “Olağanüstü Hal İlanını Gerektiren Durumların İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, UMDE Dini Tetkikler Dergisi-UMDE Journal of Religious Inquires, C:4, S:1, s.129-162.
- Mecek, Mehmet/Kocakula, Ö. Yıldırım** (2020) “Yönetim-İdare Kavramlarının Yapısal-İşlevsel Analizi ve Kavramsal Açından Tanımlanması”, Journal of Social and Humanities Sciences Research, C:7, S:54, s.1411-1425.
- Metin, Yüksel** (2017) “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?” Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:7, S:1, s.1-74.

- Muhammed, Behçet** (2014) “Olağanüstü Hal Uygulaması ve Teorik Temelleri”, Mater Tezi (Yüksek Lisans), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Necatigil M. Zaim** (2015) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Anayasa ve Yönetim Hukukunun Esasları. 1. Baskı, Lefkoşa, Işık Kitap Evi.
- Ömürgönülşen, Uğur** (2013) “İdare Terimi Niçin Korunmalı ve Yaşatılmalıdır”, İdarecinin Sesi Dergisi, C:15, S:96, s.54-56.
- Önok, Murat** (2016) “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Olağanüstü Hal Uygulamaları, KHK’ler Türkiye’inde Savunma Hakkı Paneli”, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, Şen Matbaa.
- Özbudun, Ergün** (2010) Türk Anayasa Hukuku, 11. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Öztaş, Esmâ** (2019) Türk Vergi Hukuku’nda Özel Usulsüzlük Cezaları ve Yargı Yolu, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Pekmez, T. Kelep** (2015) Kolluğun Silah Kullanma Yetkisi, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Schmitt, Carl** (2010) Siyasi İlahiyat. Ankara, Dost Yayınları.
- Sever, Çiğdem** (2021) Anayasa Mahkemesi Işığında İdare Hukukunda Kanuna Dayanma İlkesi, 1. Baskı, Ankara, Turhan kitap Evi.
- Tandoğan N. Özbaykal** (2020) “Tüketici Hakem Heyetlerinde İtirazın İptali Davası Sorunu ve 7063 Sayılı Kanun Sonrasında Verilen Yargı Kararlarının Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:26, S:1, s.467-486.
- The Administration of Justice During the State of Emergency. Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyer, s.819. <<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training9chapter16en.pdf>> s.e.t. 10.02.2023.
- Ulu, Güher** (2012) İdari İşlemin Yetki Unsuru, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Ülker, Gözde** (2022) İdari İşlemin Yetki Unsur, 1. Basım, Ankara, Adalet Kitapevi.
- Yıldırım, Turan/Yasin, Melikşah/Kaman, Nur/Özdemir, H. Eyyüp./Üstün, F. Gül/Tekinsoy, O. Tekinsoy** (2011) İdare Hukuku. 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları.
- Yokuş, Sevtap** (1996) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi, İstanbul, Beta.